

Ιωάννης Ε. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ

*Η ρόγα της κυπάρισσος.
Υπομνηματισμοί απ-άντησης
στη «φιλοσοφία» της συν-άντησης*

1. Προλεγόμενα

ΑΣΤΑΧΥΣ ΦΑΝΤΑΖΕΙ, ΜΕΧΡΙ ΤΩΡΑ ΤΟΥΛΑΧΙΣΤΟΝ, Η ΣΥΝΤΗΞΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΗΣ και Παιδαγωγικής στον τόπο της συνάντησης (Begegnung), αφού οι εντεταλμένοι επ' αυτού διανοούμενοι βρίσκονται στο παρασκήνιο, σαν στρατηγοί χωρίς στράτευμα και ομιλητές χωρίς ακροατήριο. Άσταχυσ, και για όσους *φυτοκομούν* στην εκ-παιδευτική πραγματικότητα αυτοπαραδομένοι στη δίνη επιθυμιών, κυρίως ιδεολογικών. Εκτός αυτού, φαντάζει και η παιδαγωγική θεωρία παραδομένη στην αφλογιστία της φλυαρίας, ας το πούμε ρητά, στον θεωρητικό παροξυσμό. Υπάρχει κάτι που θα επαναπροσδιορίσει τη συνάντηση εκτός διαλεκτικής και θα εξορκίσει τη φλυαρία; Αναζητούμε στο παρόν κείμενο μια δίοδο στην ενδοχώρα της εκπαιδευτικής πραγματικότητας με οδηγό την ανθρωπολογική ερμηνευτική και με απώτερο σκοπό να αναδείξουμε στον αντίποδα της συνάντησης, αλλά και κάθε φλύαρης παιδαγωγικότητας, το πεδίο της *απ-άντησης* που εκρέει από την *πυγμή της βουβότητας*. Μας ενδιαφέρουν η βουβότητα και η αντιδιαλεκτική συνάντηση ως όργανα κατανόησης της εκπαιδευτικής πραγματικότητας. Αλλοπρόσαλλα πράγματα, θα πείτε!

Πάντως, η αδυναμία σύνθεσης μιας ρηξικέλευθης παιδαγωγικής θεωρίας, δηλαδή μιας «βέβαιας» θεωρίας του πράττειν (βεβαιότητες ύστερα από την έκρηξη της φυσικής του 20^{ου} αιώνα;), δεν οφείλεται σε κάποια αστοχία των αρμοδίων, αλλά στη φύση της εκπαιδευτικής πραγματικότητας: *δεν είναι αυτό που βλέπουμε ή νομίζουμε και γι' αυτό ακριβώς αυτοαπατόμεθα*. Μιλάμε για την εκπαιδευτική πραγματικότητα τόσο εύκολα, όσο περισσότερο την αγνοούμε (σγκρ. Καστοριάδης 1985, 274). Αυτό,

όμως, επουδενί δεν δικαιολογεί τυφλές επιλογές ή «μεταρρυθμίσεις» μαγειρεμένες από το πολιτικό μας φαντασιακό. Η άνευ όρων αποδοχή της έννοιας της προόδου αποκλειστικά και μόνο στον ορίζοντα του Διαφωτισμού, ή ακόμα και της θέσης του Hegel ότι η αλήθεια κατοικεί στο ανοικτό πεδίο της συνείδησης («η αλήθεια δεν κατοικεί ποτέ στο κρυφό», άλλο βέβαια κρυφό και άλλο βουβό!) (Hegel χ.χ., 241 κ.εξ), ακόμα-ακόμα και η αποδοχή της ευγενούς φιλοδοξίας του Lacan ότι δύναται η ψυχανάλυση να αποκαλύψει το πραγματικό πέραν αυτού, που το όνειρο περιτύλιξε (Lacan 1982), φαντάζουν ανεπαρκείς για να κατοχυρώσουμε μια θέση ερμηνείας του παιδαγωγικού αυτο-νόητου στη χρονική του διάσταση. Για τον απλούστατο λόγο ότι παρακάμπτουν τη «χώρα» του παιδιού, τουτέστι την αν-ιδιοτελή α-περατότητα του Χρονικού, όπου η βουβότητα και η συνάντηση καταφάσκουν. Με μια γνωστή φράση: *δεν με ενδιαφέρει τι μου λένε ή τι ακούω, αλλά τι βλέπω με τη φωνή βουβή και τα μάτια κλειστά*. Σε τούτη την εκδοχή του Χρονικού κάτι πρέπει να κρύβεται, *Κάτι Άλλο* πρέπει να υπάρχει εκτός συνείδησης-ασυνειδήτου, που δεν το εντοπίζεις ακυρώνοντας αυτά τα δύο, ή συνθέτοντάς τα. Είναι μια *χώρα* (Πλάτων), *εκ-κέ(ντρ)ωση* (Lacan), (Δες: Αρτινός 2010), *εξω-κεντρικότητα* (Plessner), ο *Εκ-στατικός «Γιός του θεού»* (Καζαντζάκης).

2. Λεξιλογικοί αφορισμοί και νοηματικά ετερόκλητα

Χρειάζεται εκ των προτέρων διευκρίνιση-μίτος, για μια αλώβητη διαπόρευση στον σημειολογικό χώρο που επικαλούμαστε στον τίτλο του κειμένου μας. Η χρήση των λέξεων κυπάρισσος και ρόγα δεν οφείλεται σε πειρασμούς λεξιλαγνίας, αλλά συνιστά συνειδητή επιλογή. Αυθαιρεσία, σύγχυση ή υπερβολή; Ευτελές πρόσκομμα, φυγή σε γλωσσικές αναμοχλεύσεις που σε αφήνουν εμβρόντητο, ή μια μορφή καλόπιστης αναβίωσης του σολωμικού τίτλου «η *Γυναίκα της Ζάκυθος*», αλλά και του στίχου «...να δω της *Λέρος* τα βουνά», στο γνωστό νησιώτικο τραγούδι; Το μόνο, ίσως, που σημειολογικά θα αντλούσαμε από το περιεχόμενο του δεύτερου στη σειρά πεζού έργου του εθνικού μας ποιητή, είναι η παράσταση του μοναχού στο πηγάδι. Το πηγάδι είναι βαθύ και βουβό, κρύβει μέσα του ζωογόνο νερό και ένα σωρό δεισιδαιμονίες! Και του Καζαντζάκη η «*φορά του Σύμπαντος*», που πηγάζει από «*νύχτα βουβή*», τη σκοτεινή Αβυσσο, ο «*νικημός*», ή το «*μυστηριώδικο σημείο της ύπαρξης*», στην *Ασκητική* του, τι άλλο είναι από γλωσσικοί αφορισμοί; Διάλεκτος λέμε και τελειώσαμε!

Όμως το θέμα είναι γενικότερο: Πρέπει να μένουμε στη γλώσσα σε άτεγκτες, πάγιες, καθορισμένες και διαθέσιμες σημασίες, ή μπορούμε να περάσουμε σε κάτι *επί πλέον*, σε ό,τι δηλαδή αφήνει ανοικτή τη γλώσσα σε μεταμόρφωση σημασιών; (Καστοριάδης ό.π.α.,313). Μια λέξη δεν «έχει» μια σημασία, παρά εάν και μόνο μπορεί να αποκτήσει κι άλλες, να αναφερθεί σε άλλες. Διαφορετικά δεν θα ήταν λέξη, αλλά σύμβολο μαθηματικής έννοιας (ό.π.α.).Πεντακάθαρα φαίνεται αυτό στη γλώσσα «κλασικών» κειμένων, όπως π.χ. σε εκείνη της Βίβλου και του έργου «Είναι και χρόνος» του Heidegger. Γράφει ο Καστοριάδης: «Ετσι, παραδείγματος χάριν, η γλώσσα καθιστά δυνατό, με μέσα «επίκτητα», ένα λόγο άλλο, επιτρέπει μια ασυνήθιστη χρήση του συνηθισμένου, ενοργανώνει την πρωτοτυπία σ' αυτό που, φαινομενικά και πραγματικά, κυλιέται παντού- και μέσα από την καθολική της εκπόρνευση μπορεί να ξαναβρεί μια άσπιλη παρθενία»(ό.π.α.,313 κ.εξ). Το παράδοξο είναι ότι κάποτε μας γελοιοποιεί η ίδια η γλώσσα χωρίς να το ξέρουμε. Ή μήπως δεν πρόκειται για γελοιοποίηση και πνευματική αχρωματοψία, εάν θα ερωτούσες κάποιον, για παράδειγμα, τι σημαίνει «πράσινα άλογα» και αυτός θα επέμενε στο πράσινο χρώμα εξοβελίζοντας το απαρέμφατο «πράσσειν»;

Στην ελληνική μυθολογία υπάρχει «ο» κυπάρισσος, ένας όμορφος νέος (ερωτικός φίλος του Απόλλωνα), ο οποίος σκοτώνει εξ απροσεξίας με ακόντιο το πιο αγαπημένο σύντροφό του, ένα όμορφο ελαφάκι, που του είχε δωρίσει ο Απόλλων. Η απόγνωση του ήταν μεγάλη και ήθελε να αυτοκτονήσει. Ο Απόλλων τον καθησύχασε και τον μετέτρεψε σε κυπάρισσο, σύμβολο του αιώνιου πένθους, που βγάζει ρετσίνι-δάκρυα και συμβολίζει τις καλές και κακές στιγμές της ζωής. Η κορυφή του είναι μυτερή και συμβολίζει το δολοφονικό ακόντιο.

Η κυπάρισσος (η γενική της στον τίτλο *πρό-κληση* γραμματική) είναι, λοιπόν, ένα έμβιο ον που εκπροσωπεί άριστα την ηχώ της βουβότητας και διαθέτει πλούσια ειδικά χαρακτηριστικά, τα οποία σηματοδοτούν μια περιοχή πέραν της χρονικότητας, αλλά, παραδόξως, και κάθε α-χρονικότητας. Θα λέγαμε εδώ ταιριάζει η φράση: *σιγή πάωματι καλύπτει*. Κυπάρισσος, λοιπόν, η ευθυτενής, που «μυρίζει» ευθυκρισία και γοθτική αναφορά στον «υπερουράνιο» τόπο. Βουβή χώρα, μήτρα από όπου εκπηγάζουν όλα και από τη ρόγα το γάλα, η αιωνιότητα και ο χρόνος, για να σβήσουν εν συνεχεία και η έκρηξη και όλα, ακόμα-ακόμα και ο χρόνος και η αιωνιότητα. Μετά την «συντέλεια», χριστιανική ή αστροφυσική, δεν υφίσταται η έννοια της αιωνιότητας. Αυτό που η κυπάρισσος συμβολίζει είναι μια ειδική περίπτωση αυτού που ο Καστοριάδης ονομάζει *υπόρρητη χρονικότητα* (ό.π.α.,299). Πάντως η κυπάρισσος δεν εκπροσωπεί

τη βάνουση και αφόρητη εσωτερικότητα, στην οποία εγκλωβίζεται συχνά η φιλοσοφία της ύπαρξης αναζητώντας άλλοθι σε λέξεις και συμπεριφορές μας. Συνιστά προσπάθεια υπέρβασής της, γιατί ενέχει τον «ελλοχεύοντα δυναμισμό» της ζωής, εκείνη τη δύναμη που σε πλαταίνει. Η κυπάρισσος είναι η μήτρα του αχού της βουβότητας, η οποία δουλεύει ακοίμητη.

Ένας εικαστικός θα είχε χίλιους τρόπους να εικονίσει τη ρόγα της κυπάρισσος. Ένας πάντως συνεπής στην παράδοση του P. Klee θα έφτιαχνε κάτι σαν βέλος μέχρι τον ουρανό και στο «στήθος» του κάτι σαν κυπαρισσόμηλο. Η ρόγα (το γνωστό κυπαρισσόμηλο) σημειολογεί την *εκπήγαση, την έκ-ρυσση* της ζωής,- το γάλα της αιωνιότητας- μάλιστα σε ένα εξόχως πρωτόνοιο ορίζοντα, μέσα στον οποίο βρύει η ζωή, εκρέει, αλλά «*την έκρυσιν ούκ έστι βλέπειν*». Είναι αυταπόδεικτο ότι κάτι την καλύπτει. Συνιστά εν τούτοις κάτι σαν *διόπτρα άδηλων νοημάτων της «πρώτης αρχής*». Είτε «*μεγάλη έκρηξη*» την πεις, είτε *έκρηξη οντογένεσης*, είτε *εξω-κεντρικότητα*, ένα είναι βέβαιο: στην έκ-ρυσση της ρόγας, στην έκρηξη και στην εξω-κεντρικότητα το γόνιμο περιεχόμενο ενοικεί στην *πρό-θεση*. Με εκφραστικά εργαλεία από το Σικελιανό: «*Σαν ένα δεύτερο βυζί μ' έχει αναθρέψει*» («*Αλαφροϊσκιωτος*»). Ετεροχρονισμός, έκ-ρηξη και δημιουργία αναβλύζουν από μια βουβή χώρα, εκ-πήγαση είναι στην ελληνική γλώσσα αυτή η *ρήξη*, δεν πρόκειται για διχασμό του υποκειμένου. Ο Νικηφόρος Γρηγοράς γράφει για τον Κηφισσό: «*ρήγνυται μεν εξ όρους του Παρνασσού*» (Γρηγοράς, 251). Έχετε δει έκ-ρηξη ρόγας κυπαρίσσου; Πρόκειται για εκρηκτικότητα θανατηφόρα και συνάμα για ένα απίθανο *προσ-άναμμα* πρώτης ποιότητας. Όλα αυτά από μια, εν αρχή, αθώα βουβότητα του κυπαρισσόμηλου, από το οποίο δεν φανταζόσουν, ότι θα μπορούσε να προκύψει τίποτα. Το αντίθετο αυτού του ιδιότυπου χρόνου έκρηξης, του ετεροχρονισμού, είναι ο «*αυτιστικός*»-φαντασιακός χρόνος, *ομοιόσταση και ομοιόρηση* (Καστοριάδης, ό.π.α., 313).

Ασυνήθης και ακατανόητος, λοιπόν, ο τίτλος *η ρόγα της κυπάρισσος*, δύσπεπτες έννοιες, καθώς μάλιστα και αυτός ο υπότιτλος, παρά τις αγαθές προθέσεις του, δύσκολα δια φωτίζει τους συνετούς. Γράφεται, χωρίς να δηλώνει εξ' αρχής κάτι συγκριμένο; Είναι, δηλαδή, κάτι, ας πούμε παραδειγματικά, σαν την «*σκίνδαψιν*» του αγίου Ιωάννη Δαμασκηνού, ο οποίος παρατηρεί: «*...σκίνδαψις, τούτο γαρ γράφεται, ούτε σημαίνει τι*»; (Migne Patr. 94, 540). Κάθε είδους σκίνδαψις, και μάλιστα όταν προέρχεται από ένα παιδί, δεν τυγχάνει συνήθως σεβασμού και εκτίμησης από την γλωσσολογία και την ψυχανάλυση. Οφείλεται αυτή η απροσεξία σε ελλιπή βιβλιογραφική ενημέρωση ή σε προκαταλήψεις, συνήθειες και από δύο αντί-ζηλες πλευρές, τη θεολογία και τις δύο αυτές επιστήμες; Κά-

ποιος θα έλεγε, μα είναι η γλώσσα του ασυνειδήτου (Lacan) ή το ασυνείδητο της γλώσσας. Για τη φιλοσοφική Ανθρωπολογία πρόκειται για μια ακόμα μορφή εξωκεντρικότητας, έχει την αιτία της στην ανθρώπινη σωματικότητα. Για έναν κορυφαίο ψυχαναλυτή, όπως είναι ο Lacan, τα πράγματα είναι απλουστευμένα, είναι ο θεός, που λέγεται ασυνείδητο. Ποια είναι εκείνη η «χώρα», στην οποία μπορεί να παραπέμπει μια λέξη (ή μια παιδική συμπεριφορά) σαν την σκίνδαφι; Δύσκολα συνομίζεται σε μια φράση, αλλά μια λέξη είναι υπό όρους έργο τέχνης, δίνει υπόσταση σε ένα Τίποτα που μπορεί να φοβίσει το νόημα, μόνο και μόνο γιατί εκπροσωπεί τη σαφήνεια του συναισθήματος και, εν προκειμένω, μια χώρα καρπερή, εκείνη της βουβότητας.

3. Φαινομενολογικά αναγκαία

Η καθημερινή γλώσσα βρίθει από αναφορές που παραπέμπουν εμπρόθετα στη βουβότητα. Έτσι, στην εκκλησιαστική παράδοση π.χ. υπάρχει μια έκδηλη βουβότητα της Παναγίας και του Λαζάρου. Τίποτα δεν αποκομίσαμε από δύο πρόσωπα άμεσα εμπλεγμένα στην υπερβατικότητα. Η Μητέρα του Χριστού και ο φίλος του, λέξη δεν μας έχουν πει, η Πρώτη για τον Κύριο, ο δεύτερος για την κορυφαία εμπειρία, εκείνη του θανάτου. Στην ίδια κατεύθυνση της βουβότητας «δείχνει» η φράση «*απορώ και εξίσταμαι*», αλλά και η *α-πορία*, από την οποία υποστασιάζει η φιλοσοφία. Εκτός αυτού, η *έκ-σταση* και το *ρήγμα* συνιστούν αναγκαία συνθήκη ανθρώπινης οντότητας. Μένω βουβός, ενός, άναυδος, αυτό θα πει απορώ και εξίσταμαι. Λέμε επίσης συχνά: *έπεσε βουβαμάρα!* Όχι ότι δεν είχαμε τι να πούμε, αλλά η έκπληξη μας στόμωσε, αν και θα θέλαμε να *α-παντήσουμε*. Πρόκειται για *α-θέλητη βουβότητα*. Η *εξω-κεντρικότητα* (Exzentrizität) του Plessner τι είναι; Η βουβή λειτουργία της σωματικότητας, μια ερήμην του ανθρώπου συντελούμενη αυτοποιητική λειτουργία της σωματικότητας. Και αυτή είναι *α-θέλητη*, αλλά άλλου είδους, αφορά αποκλειστικά και μόνο τη φυσική δομή της ανθρώπινης σωματικότητας, είναι μια προ-δεδομένη, μια ιδρυτική του ανθρώπου κατάσταση.

Φλέβα χρυσού είναι η βουβότητα. Ας το δούμε πιο χαλαρά: τι είναι εκείνη η όμορφη στιγμή που εμβιώνουν δύο ερωτευμένοι, που μένουν για πολύ χρόνο βουβοί, αν όχι μια μετάπλαση του βιώματος σε σιγή; Η βουβότητα και η γλώσσα του σώματος σε έναν κοινό βηματισμό, ασαφή, όσο και μυσταγωγικό, *εμ-πρόθετο*, όσο και *α-περίγραπτο*, δημιουργούν ένα αρραγές μέτωπο της ύπαρξης. Μια σιωπή ιεροτελεστίας, αψιθύριστη

προσευχή, λίαν ηχηρή. Ή, πού παραπέμπει εκείνη η επιθετικότητα του λόγου μας: «βούλωσέ το!» ή «ράψ' το», φράσεις που συνήθως εκστομίζονται από ανθρώπους περιορισμένης πνευματικής εμβέλειας και μιας παρωχημένης παιδαγωγικότητας; Στην εκπαιδευτική πραγματικότητα δεν έχουν εκλείψει αμετάκλητα και μας θυμίζουν μια χαίνουσα πληγή μας, εκείνη της «μαύρης» Παιδαγωγικής..

Σίγουρα μια ποιοτικά ασύλληπτη διαφορά νοήματος τώρα υπάρχει στη φράση «*η σιωπή μου προς απάντησή σου*», ή στη φράση επικρατεί «*τεταμένη ησυχία*». Διαφορά ποιοτική επίσης υπάρχει στην επιβεβλημένη π.χ. σιωπή την ώρα του εκκλησιασμού, ή στην πένθιμη βουβότητα και στην άρνηση επικοινωνίας που την συνοδεύει. Κάποτε, όμως, υπάρχει ένοχη σιωπή, ή και μια ανεύθυνη στέγνα των πνευματικών ανθρώπων. Με τα λόγια του Λιβανέζου ποιητή Χαλίλ Γκιμπράν (1883-1931) στο ποίημά του «Ο κήπος του Προφήτη»: «*..Το έθνος να λυπάστε που έχει σοφούς από χρόνια βουβαμένους*» (Γκιμπράν 2011, Α52). Στον «Ξένο» του Καμύ ο Μερσώ σαρκώνει, μεταξύ άλλων, μια ιδιαίτερη περίπτωση ευθύνης όλων μας, ήτοι να μην σωπαίνουμε, για να είμαστε κοινωνικά αποδεκτοί. Αλλά στον Καβάφη μια εντελώς άλλη εκδοχή: «*..η μυστική βουή των επερχόμενων*»! Μπορεί να συμβεί και το ακόλουθο: Βρίσκω κάτι και το κρατάω μυστικό λέγοντας «κάτι βρήκα, μάντεψε»- στο χορό μπαίνει τώρα και αρχαϊκή σκέψη!- και συ απαντάς «για δείξε μου». Αφήστε που ξιπασμένοι αναφωνούμε: *θα σου δείξω εγώ ποιος είμαι*. Στο χορό μπαίνει, επίσης, και η ηθική!

Η *λογοφοβία* που σε κρατάει βουβό, ενώ έχεις τόσα πολλά να πεις και αισθάνεσαι αλυσοδεμένος, αλλά και η κουφότητα του καταθλιπτικού, είναι δύο διαφορετικές, πιστωμένες από φροϋδικούς, και μη, στο ασυνείδητο συμπεριφορές, αλλά μιας και της αυτής υφής. Χωρίς να παρακάμπτουμε τον ψυχαναλυτικό ντετερμινισμό, υπάρχει πρόσφορο έδαφος ερμηνείας τους, αλλά επουδενί οριστικής κατανόησής τους. Πρόκειται για ανθρωπολογικά ρήγματα, που υπερβαίνουν τα «όρια» κατανόησης του ασυνειδήτου. Μάλλον είναι ιδιτισμοί της ανυπαρξίας ορίου του «ανθρώπινου κεφαλαίου».

Η βουβότητα δεν είναι ούτε συνείδηση, ούτε ασυνείδητο. Αυτό το μοναδικό μέχρι σήμερα σχήμα, μέσα στο οποίο επιχειρούμε να καταγωνιάσουμε όλη την εσωτερικότητα του ανθρώπου, είναι αφόρητα στενό, μηχανιστικό και ντετερμινιστικό, τουλάχιστον μετά την απογείωση της θεωρητικής φυσικής, που βγάζει εκτός ορατού ορίζοντα το ασύλληπτο μέγεθος της ύπαρξης. Είναι *Κάτι τρίτο*, σαν, ας πούμε, αυτό που υπονοεί ο Καζαντζάκης: «*Πήγαινε πέρα από το νου και την καρδιά, κάμε το τρίτο*

βήμα» (Ασκητική). Είναι πρωτόνοιος, ανεξέλεγκτος τόπος του ανθρώπινου όντος, που κάνει ό,τι θέλει, έχει το δικό του αυτεξούσιο, καμία *από-θηση* ή *εξιδανίκευση* δεν το καθορίζει. Η βουβότητα είναι *υπό-λογος*, κρυπτόμενος σε παιδιά και ενήλικους και δεν ταυτίζεται με την αυτόνομη σκέψη. Γιατί; Από πού αρχίζει; Τώρα-δα σκέφτομαι, αλλά αυτό δεν είναι βουβότητα. Αυτή αρχίζει αφότου αρχίζω να υπερβαίνω το συνηθή ρυθμό του πρότερον-ύστερον της οικολογίας της «πρακτικής» σκέψης μου: *φιλοσοφώ, στοχάζομαι, θαυμάζω*, κοκ. Απογειώνεται σε περιπτώσεις ονείρου και καλλιτεχνικού οράν, σε όσους οδυνώνται. Παραδείγματα τρανταχτά οι πνευματικές δημιουργίες, αυτά τα απίθανα σενάρια που «παίζονται» στα βουβά. Η βουβότητα τεχνουργείται σε Οδύσσεια, σε έναν Άμλετ, σε έναν Φάουστ, στην Ασκητική ή την Αναφορά στον Γκρέκο, στο Άξιον Εστί, η βουβότητα αγιογραφεί την Παναγία τη «Φοβερή Προστασία» ή την «Εσφαγμένη», φτιάχνει σενάρια κινηματογράφου, συνθέτει, γράφει, αλλά και σε κάθε έναν από εμάς πυροδοτεί όνειρα και ελπίδες, αισιοδοξία, φόβους, αναστολές που μας «κυριεύουν». Δουλεύουμε πολύ καιρό «αμίλητα» τις ιδέες μας (σγκρ. Καζαντζάκης, Αναφορά στον Γκρέκο, 469).

Τέλος, εξαιρετική περίπτωση βουβότητας, βιολογικής μάλιστα υφής, που υπερβαίνει τα «συνήθη» της συμβατικής σκέψης, είναι η βουβότητα του γονιδιώματός μας. Νευρωνικά δίκτυα του εγκεφάλου, με τα οποία συναρτώνται γνώση και συναίσθημα (μοναδική είναι η «Βιοπαιδαγωγική» έρευνα του κ. Αλαχιώτη και της κ. Σουλιώτη, που βάζει το βιολογικό μέρος του Είναι μας σε αντιστοίχιση προς το παιδαγωγικό, για να φωτίσει τη μαθησιακή διαδικασία (Αλαχιώτης 2011), συνθέτουν ένα αδιευκρίνιστο βιολογικό-οντολογικό πεδίο μας. Πάντα *Κάτι* θα ανακαλύπτουμε, γιατί ποτέ δεν εξαντλείται αυτό το πεδίο. Δεν μπορούμε να εξαντλήσουμε τη γνώση μας αναφορικά με τη λειτουργία της γλώσσας του προγραμματισμού του γονιδιώματός μας. Αυτό καλύπτει μιαν εξαιρετικά βουβή, αλλά μοναδική για την ύπαρξη της ζωής μας πτυχή. Και, πάντως, ούτε αυτό, ούτε το ζεύγος συνείδηση-ασυνείδητο καλύπτουν την ύπαρξη: αυτή προηγείται.

4. *Lacan, Κάτι και υπαρξιακό μεταίχμιο*

Όσο κι αν είναι εξαιρετικά δύσκολο, υπάρχει περιθώριο εφικτής πρόσληψης: θα αποτολμήσουμε ορισμένους υπομνηματισμούς στην ψυχανάλυση του Lacan, για να εν-τοπίσουμε τη βουβότητα στο μεταίχμιο

μεταξύ, από τη μια συνείδησης/ασυνειδήτου και από την άλλη ενός *Κάτι*. Δεν πρόκειται για επινόηση, αλλά για μιαν ανθρωπολογική σταθερά. Η θέση μας είναι ότι η ύπαρξη προηγείται του ασυνειδήτου. «Πριν» από το σκότος του ασυνειδήτου υπάρχει ένα φως εν σιωπή. Στην ψυχαναλυτική θεωρία του Lacan δεν τίθεται κάτι τέτοιο σε συζήτηση. Μόνο «προκλήσεις» υπάρχουν, όπως εκείνη περί «*Πραγματικότητας*», - αυτή καταγωγικά εγγράφεται στην ίδια θέση με αυτό που ο Freud ονομάζει «το αληθινό»-, που μας οδηγούν σε αυτό το μεταίχμιο. Ο Lacan θεωρεί, ως γνωστόν, ότι το ασυνείδητο είναι δομημένο, όπως μια γλώσσα και το ερευνά με τη βοήθεια του πεδίου της άγριας σκέψης του Lewi-Straus. *Κάτι* οργανώνει, λέγει ο ίδιος, αυτό το πεδίο, μια πρωτογενής λειτουργία ταξινόμησης. Να η πρώτη πρόκληση: τι είναι λοιπόν αυτό το *Κάτι*; Έχω ονομάσει αυτή τη λειτουργία σε παλαιότερα κείμενά μου *π ρ ω τ ό ν ο ι α* (Θεοδωρόπουλος 2008).

Κατά τον Lacan, επίσης, η αλήθεια ενός υποκειμένου δεν βρίσκεται μέσα στο ίδιο, αλλά μέσα σε ένα αντικείμενο, που είναι *καλυμμένο* από τη φύση του. Είναι δε κωμικό, όπως διατείνεται ο ίδιος, να το κάνουμε να αναδυθεί. Από την άλλη πλευρά, η ψυχανάλυση του υστερικού συνίσταται στην άρση της βουβότητας – ανάλυση των αντιστάσεων. *Αν μιλήσει, έχει γιατρευτεί από τη βουβότητα*. Γιατί, όμως, άρχισε να μιλάει: Ο Lacan λέγει ότι μιλώντας συγκροτεί την επιθυμία του, θέση συνακόλουθη εκείνης του Freud που ανέδειξε τις σχέσεις επιθυμίας και γλώσσας και ανακάλυψε τους μηχανισμούς του ασυνειδήτου. Ο υστερικός «θέτει» στο βλέμμα μας την επιθυμία του ως *κάτι* το ανικανοποίητο και καλούμαστε να την ικανοποιήσουμε. Ωστόσο, *κάτι* μένει, είναι *Κάτι* που δεν αναλύεται ποτέ, και στον ίδιο τον Freud αυτό είναι το *αληθινό*. Το ερώτημα όμως είναι, τι είναι αυτό το καλυμμένο αντι-κείμενο του υποκειμένου, που μάλιστα είναι αστείο να λες ότι θα το κάνεις να αναδυθεί (Lacan), ή τι είναι αυτό το *ανικανοποίητο Κάτι* (Freud), που ωστόσο είναι το αληθινό; Προφανώς κάποια «χώρα» εντός-εκτός του υποκειμένου, εντός στο βαθμό που αφορά το ασυνείδητο, εκτός ως επικαλυμμένη. Δεν πρόκειται για λογοπαίγνιο, αλλά για κάτι ουσιαστικό: *Κάτι* παίζεται εδώ, που από ένα τουλάχιστον σημείο και μετά, ξεφεύγει από κάθε ασυνείδητο ή συνειδητό. Μήπως θα μας λύτρωνε μια άποψη του Καζαντζάκη: «*Όλες οι αρετές κι οι κακίες...υπάρχουν απόλυτα μέσα στον άνθρωπο, πριν και μετά τον άνθρωπο, αιώνιες*»; (Ασκητική).

Η πρωτόνοια λειτουργία, αυτό το *Κάτι*, που θέλει σώνει και καλά να οργανώνει το πεδίο της άγριας σκέψης, η μιλιά που θραύει τη βουβότητα και επικαιροποιεί την ανικανοποίητη επιθυμία, αυτό το *Κάτι* απομένει

και είναι μάλιστα το αληθινό, το οποίο δεν αναλύεται, όλα αυτά παραπέμπουν στο παράδοξο: η βουβότητα εκ-ρέει, έχει τη «ρόγα» της, αλλά συνάμα δεν εξαντλείται. Η ενδιάμεση ζώνη, το μεταίχμιο σε τι συνίσταται εδώ; Δεν έχουμε τη σύνολη πραγματικότητα του ανθρώπου στο δίπολο συνείδηση-ασυνείδητο. Έχουμε από τη μια *συνείδηση-ασυνείδητο* και από την άλλη ένα αξεδιάλυτο στο διηλεκτές και ανεξάντλητο *Κάτι*. Ανάμεσα στα δύο αυτά πεδία κινείται η λάβα της βουβότητας, απόλυτα κυρίαρχη στο μεταίχμιό της. Η ψυχανάλυση την «δείχνει», χωρίς να την προσεγγίζει, γιατί δεν θέλει ή δεν μπορεί να διαφύγει από το διπολισμό συνείδηση-ασυνείδητο. Εκτός αυτού, επαναλαμβάνεται και εδώ ό,τι προαναφέραμε στην περίπτωση του ανθρώπινου γονιδιώματος: τα πιο μεγάλα, τα απολύτως συναφή με τη ζωή μας, τόσο τα βιολογικά όσο και τα *ενθυμικά*, εκείνα δηλαδή που συγκροτούν τη σύνολη οντότητά μας, μένουν *αυτοτελούμενα βουβά*. Με ποιο δικαίωμα τα εγγράφουμε στο ασυνείδητο;

Ο Lacan είναι και σε κάτι άλλο σαφής, που συνιστά ευκαιρία επαναπροσδιορισμού της «συνάντησης» ως κορυφαίου υπαρξιακού-ασταθούς φαινομένου της ζωής. Πριν ακόμα εγκαθιδρυθούν σχέσεις καθαρά ανθρώπινες, είναι αδύνατη μια συνάντηση, όπως π.χ. την γνωρίζουμε από τη σχετική θεωρία του Bollnow. Μόνο μέσα στο δικό τους πλαίσιο έχει η συνάντηση την όποια δυνατότητα πραγματοποίησης, εκεί όπου ήδη υπάρχουν καθορισμένοι συσχετισμοί. Συναντήσεις αυτού του είδους εκπορεύονται από όσα η φύση προσφέρει ως υπόβαθρο αντιθέσεων. Η φύση η ίδια μας προμηθεύει *σημαίνοντα*, τα οποία οργανώνουν με εγκαινιαστικό τρόπο τις ανθρώπινες σχέσεις, στηρίζουν τις δομές τους και τις πλάθουν. Τουτέστι, πριν από τη διάπλαση του υποκειμένου, που σκέφτεται και τοποθετείται μέσα στη σκέψη-άρα και συναντάται-, («...αυτό μετράει, είναι μετρημένο και μέσα σ' αυτό μετράει, είναι, κιόλας, μέσα....κι έπειτα υπάρχω εγώ, στο επίπεδο που πρέπει να συλλογιστώ το πρώτο εγώ, εμένα που μετράω», ό.π.α.,35), τα πράγματα έχουν πάρει τη δική τους πορεία και συνιστά υπεκφυγή να τα πιστώνουμε στο ασυνείδητο. Λογικότερο φαίνεται να τα *εν-τοπίσουμε* στην αληθινότητα εκείνου του Κάτι, που σε φέρνει σε θέση «να ωτακουστείς του ίδιου σου του εαυτού» (Ελύτης 1998, 39).

Ίσως αυτό λανθάνει στην αναφορά του Lacan στη Γλωσσολογία, όταν λέγει ότι μοντέλο της είναι το συνδυαστικό παιχνίδι που ενεργεί μέσα στον αυθορμητισμό του, μόνο του, με ένα τρόπο προϋποκειμενικό, αυτή είναι η δομή που δίνει στο ασυνείδητο την υπόστασή του. Είναι αυτή που βεβαιώνει ό,τι υπάρχει κάτω από τον όρο ασυνείδητο, *κάτι* χαρακτηρισίμο, προσιτό, αντικειμενικοποιήσιμο. Η βουβότητα υπάρχει εδώ σε

ένα τόσο σημαντικό *Κάτι*, το οποίο θα ήταν λάθος η παραστατική σκέψη να του εκχωρήσει «γεωγραφικό τόπο» έναντι του πεδίου συνείδηση-ασυνείδητο. Πρόκειται για *τρόπο ύπαρξης* του ανθρώπου, τον οποίο εύκολα κατανοεί κανείς με το εργαλείο της Εξωκεντρικότητας του Η. Plessner (Plessner 2003, Θεοδωρόπουλος 1997).

Αυτό το παιχνίδι με το *Κάτι* που είναι βουβό μεν, καθολικό δε και αδιαφιλονίκητο, δεν αφήνει, ούτε τον Kant, όπως θα υπέθετε κανείς, αδιάφορο, αφού μέσα και σε αυτήν ακόμα την αιτία υπάρχει κάποιο χάσμα, γεγονός που την καθιστά δυσερμήνευτη με τη λογική. Στην αιτία υπάρχει κάτι το αντι-εννοιολογικό και ακαθόριστο. Κι αν ακόμα πούμε ότι «*οι φάσεις της σελήνης είναι αιτία παλίρροιας ή η μόλυνση είναι αιτία του πυρετού*», δεν λέμε τίποτα. Υπάρχει μια τρύπα και κάτι που ταλαντεύεται μέσα στο διάκενο, «*δηλαδή δεν υπάρχει αιτία, παρά μόνο γι' αυτό που κουτσαίνει*» (ό.π.α., 37). Το ασυνείδητο τοποθετείται στο σημείο, όπου ανάμεσα στην αιτία και σε αυτό που προσβάλλει υπάρχει πάντα η διαταραχή. Δεν είναι μείζον ότι το ασυνείδητο καθορίζει τη νεύρωση. Το ασυνείδητο μας δείχνει το χάσμα, απ' όπου η νεύρωση συναρμόζεται σε κάτι πραγματικό-πραγματικό, που μπορεί να είναι απροσδιόριστο.

Μέσα σε αυτό το χάσμα *κάτι* συμβαίνει. Αν φράξουμε το χάσμα, θεραπεύεται η νεύρωση; Αυτό το ερώτημα μένει ανοιχτό για τον Lacan. Η νεύρωση μερικές φορές γίνεται κάτι άλλο, απλή αναπηρία, ουλή του ασυνείδητου. Τι υπάρχει μέσα στο χάσμα, στη σχισμή; *Κάτι που ανήκει στη σφαίρα του μη πραγματοποιήσιμου*. Το ασυνείδητο είναι και αυτό *κάτι* που κρατιέται σε αναμονή μέσα στην περιοχή του μη γε-γεννημένου. Το ότι η απώθηση εκχύνει εκεί μέσα *κάτι*, δεν πρέπει να μας εκπλήσσει. Το μη πραγματοποιημένο είναι το χάσμα, ο ομφαλός των ονείρων. Το χάσμα, λοιπόν, *κάτι* προοντολογικό, *ούτε Είναι, ούτε μη Είναι*, δείχνει το μη πραγματοποιήσιμο. Ο τόπος συνεπώς του δικτύου των σημαινόντων, το υποκείμενο, εκεί όπου ήταν πάντα το όνειρο (ό.π.α.64), δεν ταυτίζεται με το ασυνείδητο. Είναι ένα οντολογικό *Πριν*.

Προφανώς και ο Lacan πιστώνει το *Κάτι* στο ασυνείδητο και τη βουβότητα μόνο στο ασυνείδητο του υστερικού, ενώ γνωρίζει πολύ καλύτερα από καθέναν, ότι η ύπαρξη δεν εξαντλείται σε αυτό. Η βουβότητα δεν είναι απλώς και μόνο *Κάτι*, κάποιο έναντι, όπως προείπαμε, στο δίδυμο συνείδηση-ασυνείδητο, αλλά μια ανθρώπινη πραγματικότητα τόσο αυθεντική, όσο απροσδιόριστη, τόσο χασματική, όσο εξω-νευρωτική, τόσο άγνωστη, όσο ψηλαφητή. Μια εκκωφαντική βουβότητα - μεταίχμιο *Ετεροχρονισμού* και *Εξωκεντρικότητας*, το *Κάτι* μεταξύ βιολογικών λειτουργιών και ανθρωποποίησης. Γι' αυτό είναι μαζί και συνάμα ασύλληπτα

πέραν συνείδησης και ασυνειδήτου.

Ο Lacan καθιερώνει, μετά τον Freud, *το νόμο του σημαίνοντος* στον τόπο του χάσματος. Ο Freud δεν είδε το ασυνείδητο, λέγει ο Lacan, όπως οι προκάτοχοί του, ως ρομαντικό ασυνείδητο της δημιουργίας, ως κάτοχο φαντασίας και ως *τόπο των θεοτήτων της νύχτας*. Σε σχέση με όλα τα ασυνείδητα προ του Freud, που συνδέονται με μια σκοτεινή θέληση θεωρούμενη ως πρωταρχική, με κάτι *πριν* από τη συνείδηση, εκείνο που αντιτάσσει ο Freud είναι η αποκάλυψη, ότι στο επίπεδο του ασυνειδήτου υπάρχει *κάτι* που σε όλα τα σημεία είναι ομόλογο με αυτό που συμβαίνει στο επίπεδο του υποκειμένου, αυτό μιλάει, και αυτό λειτουργεί με τρόπο επεξεργασμένο, όσο και στο επίπεδο του συνειδητού, που χάνει έτσι ό, τι φαινόταν σαν δικό του προνόμιο.

Δύο επισημάνσεις ας κάνουμε εδώ, μια σε αυτό το *πριν* από τη συνείδηση, που καταφάσκει στην προ-φροϋδική περίοδο και μια στο *κάτι* που είναι «κοινό» σε ασυνείδητο και συνείδηση. Αυτό το *πριν*, λοιπόν, εδώ δεν παραπέμπει σε κάτι χρονικά *προ-ηγούμενο*, αλλά οντολογικά δεδομένο: *ο άνθρωπος δεν είναι μόνον αυτό που είναι, αλλά και αυτό που δεν είναι, το πριν του ασυνειδήτου και της συνείδησης*. Ό,τι συμβαίνει στη σύνολη πραγματικότητα της ανθρώπινης ύπαρξης διαφεύγει αυτών των δύο.

Εάν προσέξουμε πόση έμφαση δίνει ο Freud στο όνειρο και πόση ο Lacan στον «παρεμποδιστικό τρόπο» εμφάνισης του ονείρου (λέξεις κλειδιά: *αποτυχημένη πράξη, πρόσκομμα, εξασθένιση, ράγισμα*), θα διαπιστώσουμε ότι και στους δύο κυριαρχεί το ασυνείδητο. *Κάτι* πάντως μένει «βουβό». Και ο Lacan επιμένει ότι *«εδώ κάτι άλλο ζητά να πραγματοποιηθεί, κάτι που εμφανίζεται σαν προσχεδιασμένο»*, αλλά είναι φορέας μιας παράξενης χρονικότητας. Αυτό που εμφανίζεται μέσα στο χάσμα, παρουσιάζεται σαν εύρημα, εύρημα που είναι ταυτόχρονα και λύση και εμπεριέχει την *έκπληξη*, αυτό που κάνει το υποκείμενο να ξεπερνιέται, να βρίσκει λιγότερα ή περισσότερα από όσα περίμενε, όλα όμως είναι μοναδικής αξίας. Να που δείχνει και ο ίδιος ο Lacan ένα *πριν* του ανθρώπου, έναν *τρόπο, όχι τόπο*, όπου μπορεί να είναι *ό,τι δεν είναι* ως συνείδηση και ασυνείδητο, τουτέστι έναν τρόπο της βουβότητας-πηγής των πάντων.

Ο Lacan, όταν μιλάει για το «εύρημα» και αφαιρεί το ψάξιμο, ουσιαστικά έχει ανοίξει ένα δικό του δρόμο στη βουβότητα. Ας το δούμε κάπως διεξοδικότερα. Φράσεις όπως *δεν θα σε έψαχνα, αν δε σε είχα βρει, ή, εγώ δεν ψάχνω, βρίσκω*, αποθεώνουν το εύρημα. Πώς και τι βρίσκεις χωρίς να ψάξεις; Ή μήπως βρίσκεις αυτό που ο ίδιος φτιάχνεις; Προσεκτικότερα αν το δεις, βρίσκεις μόνον αυτό που *έστω εν δυνάμει* κάπου ήταν, βρίσκεις εκείνο που υπήρχε, αλλά ήταν βουβό. Το βρήκες σημαίνει

το *έδειξες*. Μια μοναδική στο είδος της θεωρία υπάρχει για το δεικνύειν (Zeigen), εκείνη του Giel (1969). Δεικνύειν σημαίνει *θεωρείν*, και αυτό συνιστά την πιο αδιαφιλονίκητη οικείωση της βουβότητας με την τέχνη της *έυρεσης* της αλήθειας. Δείχνει, λοιπόν, και η κυπάρισσος με την οξεία κορυφή της προς τον ουρανό. Όντως αυτή δεν έψαξε, ούτε βρήκε, *δείχνει* πάντως και Κάτι *Πριν* από κάθε ουρανό, το αληθινά και πραγματικά δικό της. Εν τέλει, δεν βρίσκει ποτέ ο άνθρωπος, μόνο *εφ-ευρίσκει*. Ο νόμος της βαρύτητας παραπέμπει σε κάτι δυναμικά υπάρχον και για να αντιστρέψουμε τη φράση του Lacan *σε Κάτι που ανήκει στη σφαίρα του πραγματοποιήσιμου*. Κάτι βουβό υπάρχει, που δεν περιμένει τίποτα και κανέναν, δεν το «συναντάς», αλλά του απ-αντάς, σου *δείχνει* για να το βρεις, και εσύ από την πλευρά σου του *δείχνεσαι*, του απαντάς. Τότε μόνο δεν χρειάζεται να ψάξεις, αφού έχεις ήδη βρει.

Για τι είδους όμως εύρημα μας μιλάει ο Lacan; Όχι σίγουρα για εκείνο το εύρημα που προκύπτει από το δείξιμο, ένα δείξιμο που βαίνει και πέραν των ορίων του θεωρείν στον Giel. Για *επανεύρημα*, μιλάει ο Lacan, στην ψυχανάλυση, για *εφ-εύρημα* η ανθρωπολογία στη γνώση, προαναφέραμε ήδη το νόμο της βαρύτητας (Plessner). Για επανεύρημα, όμως, που ετοιμάζεται πάλι να το ξανασκάσει, δημιουργώντας την διάσταση της απώλειας και της ασυνέχειας. Ποιος είναι ο πυρήνας του Πραγματικού; Εδώ κινείται η διερώτηση και η εμπειρία της Ψυχανάλυσης. Το Πραγματικό παρουσιάστηκε πάντα, λέγει ο Lacan, με τη μορφή του *αναφομοίωτου*. *Είμαστε πάντα καλεσμένοι σε ένα πραγματικό που το σκάει*. Ρωτάμε: για πού το σκάει, θα περιέλθει πάλι σε κατάσταση βουβότητας, αλλά και σε τι είδους;

Παραδόξως ο ίδιος ο Lacan μας στρέφει ασυναίσθητα σε μια χώρα που προετοίμασαν αυθεντίες όπως ο Πλωτίνος και ο Leibnitz. «Τοποθετεί» την ασυνέχεια επάνω στο βάθος της ολότητας, στο *Εν*, και μάλιστα διερωτώμενος, μήπως αυτό είναι προγενέστερο. Και απαντά: δεν υπάρχει αυτό, είναι το *Εν* της σχισμής, της χαραξιάς, της ρήξης, είναι *έλλειψη* (το Un-bewuß im Sinne vom Unbegriff). Και ξανά ερωτήματα: Που είναι το βάθος; Η απουσία; Όχι, είναι η ρήξη, η σχισμή, η χαραξιά του ανοίγματος κάνει την απουσία να προβάλλει, σαν τη χαραυγή που δεν διαγράφεται πάνω σε φόντο σιωπής, αλλά, αντίθετα, την κάνει να προβάλλει σαν σιωπή (ό.π.α.,41). Δεν είναι το ασυνείδητο το αλλοτριωμένο μέσα στην ιστορία του υποκείμενο, στο επίπεδο που η συγκοπή της ομιλίας του συνενώνεται με την επιθυμία του. Χάνεται και ξαναβρίσκεται και μέσα από ένα επιφώνημα, μια προστακτική, μια επίκληση, ένα δισταγμό, αυτό που μας θέτει το αίνιγμα και μιλάει, το κάθε τι που ανθίζει μέσα στο ασυνεί-

δητο διακλαδίζεται, σαν μυκήλιο, όπως λέγει ο Freud, σχετικά με το όνειρο- και η όλη ζωή είναι ένα όνειρο-, γύρω από ένα κεντρικό σημείο. *Πρόκειται για το υποκείμενο ως απροσδιόριστο* (ό.π.α.,42). Ρωτάμε ξανά: Μπορεί να υφίσταται ως κλήση, εάν δεν είναι εφικτή μια απάντηση εκ μέρους μας;

Θυμίζει αυτή η αντίληψη για το Εν τον άγιο Γρηγόριο Νύσσης, και μάλιστα μια σπάνια φράση του, «*το ακαρες*» του χρόνου (*τα πάντα μαζί ταυτόχρονα σε ένα*), όλα τώρα-δα και εκτός συνείδησης και ασυνειδήτου («*ένα ώσι εν*»), αιωνιότητα και στιγμή δεν διακρίνονται. Χωρίς να υπάρχει από πριν Κάτι; Είναι ερώτημα - καημός αυτό το Πριν για τους αστροφυσικούς, όταν φθάνουν πρόσωπο με πρόσωπο με τη μεγάλη έκρηξη. Είναι και αυτή μια *εκ-πλήρωση* της πραγμάτωσης ενός *Πριν* με ένα άλμα; Το ερώτημά μου είναι, γιατί από ορισμένους απορρίπτεται αυτό το πριν; Μόνο και μόνο επειδή δεν το γνωρίζουμε; Μορφές του πριν υπάρχουν πολλές που αναστατώνουν τις βεβαιότητες της χρονικότητας και της οντολογίας. Και σ' αυτόν τον ίδιο τον Lacan υποφώσκει μια περίπτωση του. Ένα *Oblivium* σβήνει το σημαίνον, λέγει ο Lacan, *κάποιο* πράγμα αναλαμβάνει τη λειτουργία, να σβήσει *κάτι* άλλο. Είναι ένα επίπεδο πριν από την απόθεση. Αυτό το λειτουργικό στοιχείο του σβησίματος υποφώσκει στη λειτουργία της *λογοκρισίας*. Αυτό είναι το ψαλίδισμα, η διαγραφή (ό.π.α.,42). Όπως στο *Σινωρέλι* του Freud (τοιχογραφίες Ορβιέτο), όπου ο «κύριος» περνάει από κάτω, «εξαφανίζεται ο θάνατος». Ρωτάμε πάλι: Ποιο είναι αυτό το *πριν* της απόθεσης, ποιο είναι αυτό το *κάποιο* πράγμα που αναλαμβάνει να σβήσει *κάτι*; Είναι όλα υπόθεση ασυνειδήτου;

Μήπως είναι όλα θέμα επιθυμίας; Ο Lacan αναφέρεται στον Freud και κυρίως στους μύθους του περί θανάτου του πατέρα, και λέγει ότι πρόκειται για *ρύθμιση της επιθυμίας*. Ο Nietzsche με το πολυθρύλητο «ο Θεός πέθανε» παραπέμπει σε ένα καταφύγιο, που βρέθηκε ενάντια στην απειλή του ευνουχισμού (ό.π.α., 43). Εξάλλου, κατά τον Lacan, η πραγματική διατύπωση του αθεϊσμού δεν είναι ότι ο Θεός πέθανε, αλλά ότι *ο Θεός είναι ασυνείδητο* (ό.π.α.). Ποιος εξουσιοδότησε το ασυνείδητο να διακρίνει πίσω από το θάνατο του θεού το λυτρωτικό καταφύγιο έναντι της απειλής του ευνουχισμού; Μήπως θα ήταν λογικότερο να χρησιμοποιήσουμε τον κοινό νου; Τουτέστι: ο Θεός δεν είναι δυνατόν να υποκαθίσταται από το ασυνείδητο, εάν πριν δεν υπάρχει. Δεν είναι το αυτό πράγμα η άρνηση του Θεού και ο ορισμός του Θεού ως ασυνειδήτου. Στη δεύτερη περίπτωση δέχεσαι ότι υπάρχει, έστω βουβός. Ο ίδιος φόβος ανασύρεται και στη συζήτηση που αναφέρει ο Freud μέσα στο τρένο περί

του τέλους της σεξουαλικής ικανότητας, όπου ο συνομιλητής γιατρός του λέγει το δραματικό χαρακτήρα εκείνων, που είναι συνήθως οι πάσχοντες. Μήπως όμως και εδώ *Κάτι* άλλο θα πρέπει να λανθάνει; Η σεξουαλικότητα, η επιθυμία, ο πόθος, τα *ανθρώπινα, πολύ ανθρώπινα*, δε χωράνε στο ασυνείδητο, ή σε κάποια ταλάντευση μέσα σε μια τομή του υποκειμένου, από όπου ξεπηδά το *εύρημα*. Όταν είναι αυθεντικά έχουν μεγαλύτερο εύρος από τη βιολογική και την σκοτεινή πλευρά του Είναι μας. Να και πάλι η παραδοξότητά: ο Freud εξομοιώνει αυτό το εύρημα με την επιθυμία, όπου, καθώς ο ίδιος λέγει, το υποκείμενο συλλαμβάνει τον εαυτό του σε *κάποιο* ανεπάντεχο σημείο (ό.π.α.,43). Το αδυσώπητο ερώτημα είναι: μέσα στο ασυνείδητο είναι και αυτό το «σημείο»; Η υπόσταση του ασυνείδητου μεταποιείται, από οντική καθίσταται ηθική. Το *Κάτι* εδώ υποχωρεί ενώπιον *Κάποιου*. Τούτο το ειλικρινές καταφύγιο σε αόριστες αντωνυμίες συνιστά την καλύτερη διαβεβαίωση της βουβότητας του *Κάτι*: δεν είμαστε παρά θεατές της βουβότητας και ό,τι εκρέει η ρόγα της δεν είναι η σύνολη ύπαρξή μας. Η επιθυμία σαν *έλλειψη-στο-είναι* συναντάει το όριο της και γίνεται ωκεάνιος πόθος. Μήπως και εδώ θα ήταν προτιμότερο να λέγαμε δεν είναι *έλλειψη-στο-είναι*, αλλά πρώτη φορά *πλησμονή-στο-είναι*; Γιατί και εδώ πάλι, είναι άλλο να εκλαμβάνεις την επιθυμία ως έλλειψη και άλλο να «είσαι» επιθυμίες.

Ρύθμιση της επιθυμίας σημαίνει, όμως, επιστροφή στο *Πριν* που δεν είναι πεδίο σκότους. Πρέπει υποχρεωτικά να είναι φως, που σε ικανώνει, ώστε να μπορείς να διακρίνεις ύπαρξη ασυνείδητου και συνείδησης. Χωρίς να είμαι φως, να διαθέτω διάκριση, δεν διατυπώνω ποτέ την κρίση: το ασυνείδητο είναι σκότος. Δεν είναι το ασυνείδητο αφεαυτού ικανό να είναι φως ή σκότος. *Κάτι* πρέπει να μου χαρίζεται(φως), από κάπου πρέπει να αποκλειομαι (σκότος). Η βουβότητα, λοιπόν, όχι που δεν πρόφθασε ποτέ να αποφύγει να γίνει σκότος, αλλά είναι *εκ φύσεως, όχι ένα φως-αντικείμενο* της επιθυμίας μου, αλλά ένα φως τόσο βουβό, όσο και του ίδιου του ήλιου. Όποιος αρνείται αυτή τη βουβότητα του ηλιακού φωτός, βγαίνει εκτός πραγματικότητας. Αντί της αποθέωσης των επιθυμιών του ασυνείδητου, ας εστιάσουμε στο *πριν* της βουβότητας του φωτός.

Το πρόβλημα γίνεται πολυπλοκότερο στον Lacan, εκεί που ανατρέχει στον Freud, δίνοντας έμφαση στην περιώνυμη φράση «*Πατέρα, δε βλέπεις καίγομαι*». Μυστήριο που ενώνει τον πατέρα με το πτώμα του παιδιού του, τον κόσμο του υπερπέραν, ένα μυστικό μοιρασμένο ανάμεσα στο παιδί και στον πατέρα και συνάμα ένα φορτίο αμαρτημάτων του πατέρα, που κουβαλάει το φάντασμα του Hamlet, ένας μύθος, τον οποίο ο Freud συμπληρώνει με εκείνον του Οιδίποδα. Επιθυμία και νόμος, αμάρ-

τημα-κληρονομιά του πατέρα (Lacan, ό.π.α.). Σε ποιο *Πριν* παραπέμπει αυτή η κληρονομιά; Η ιστορία, όμως, του πνεύματος διαψεύδει όλα αυτά. Είναι αδύνατο να χρεωθούμε αμαρτήματα του πατέρα. Δεν κληρονομείται το ασυνείδητο και συνεπώς ούτε η αμαρτία. Το πριν της ανθρωπογένεσης και της οντογένεσης είναι άπιαστο πουλί. Θα χρειαστεί να αναφερθούμε εδώ εν ολίγοις και πάλι στις δύο κατεξοχήν ψυχαναλυτικές φροϋδικές-λακανικές έννοιες στο *πραγματικό* και στις *συναντήσεις*.

Τύχη είναι, λέγει ο Lacan, *η συνάντηση του πραγματικού*, που βρίσκεται πέρα από το *αυτόματο*, *την επιστροφή*, *την επάνοδο*, *την επιμονή των σημείων*, όπου βλέπουμε τον εαυτό μας να διέπεται από την αρχή της ευχαρίστησης. Το πραγματικό είναι αυτό που βρίσκεται πάντα πίσω από το αυτόματο και αυτό απασχολεί τον Freud. Ποιο είναι λοιπόν, ρωτάμε, το πραγματικό, που μπορούμε να διαπιστώσουμε πίσω από τη φαντασίωση; Αυτό παρασύρει μαζί του το υποκείμενο, σχεδόν το εξαναγκάζει. Η λειτουργία του πραγματικού γίνεται μέσα στην επανάληψη. Αυτό που επαναλαμβάνεται *σαν κάτι τυχαίο*, αυτό που λέγει το υποκείμενο στον ψυχαναλυτή, πως είχε συμβεί *κάτι* που εκείνη την ημέρα το εμπόδιζε να πραγματοποιήσει τη θέλησή του, δηλαδή να έρθει σε συνομιλία.

Να, λοιπόν, ποια είναι η λειτουργία της τύχης, του πραγματικού σαν συνάντηση, συνάντηση στο μέτρο που μπορεί να αποτύχει, που ουσιαστικά είναι μια αποτυχημένη συνάντηση, με τη μορφή του *τραυματισμού*. Η αρχή της πραγματικότητας έχει την τελευταία λέξη. Η επιμονή του τραύματος ξανάρχεται στη μνήμη μας. Το τραύμα εμφανίζεται με ξεσκεπαστο πρόσωπο. Στα δίχτυα της αρχής της ευχαρίστησης είναι φυλακισμένο ένα ουσιαστικό μέρος αυτού, που είναι ωστόσο απόλυτα πραγματικό. Δεν ταυτίζεται το *πραγματικό του τραυματισμού*, με το τραύμα του πραγματικού. Στη δεύτερη περίπτωση θα πρέπει να ιχνηλατήσουμε Κάτι εκτός ασυνειδήτου.

Ο Lacan ονομάζει τα εντός του πραγματικού ριζικά στοιχεία *συναντήσεις*. Μας κάνουν να συλλαμβάνουμε την πραγματικότητα σαν *Unterlegt*, *ωσάν κάτι* δηλαδή που *υπο-φέρω*. Η πραγματικότητα είναι εδώ, υποφέρει και περιμένει. Και ο καταναγκασμός (Freud) κυβερνά τους ίδιους τους ελιγμούς της πρωτογενούς διαδικασίας, δηλαδή του ασυνειδήτου, που το συλλαμβάνεις μέσα στην εμπειρία της ρήξης (θα προσθέταμε εδώ το παράδειγμα του Παύλου), ανάμεσα στην αντίληψη και στην συνείδηση, σε τόπο άχρονο που ο Freud ονομάζει *ιδέα μιας άλλης τοπικότητας*, τοποθεσίας, ένα άλλο χώρο.

Ας ξαναπάμε στη *συνάντηση* νεκρού παιδιού και πατέρα που κοιμάται δίπλα του, ενώ οι φλόγες σαν από σύμπτωση-ατύχημα καταβροχθίζουν

το παιδί. Που είναι η πραγματικότητα μέσα στο ατύχημα; Επαναλαμβάνεται κάτι περισσότερο μοιραίο, λέγει ο Lacan, *διαμέσου* της πραγματικότητας, μιας πραγματικότητας όπου εκείνος που έχει αναλάβει να ξαγρυπνήσει κοντά στο πτώμα, μένει ακόμα κοιμισμένος. Η συνάντηση πάντα αποτυχημένη πέρασε ανάμεσα στο όνειρο και στο ξύπνημα, ανάμεσα σε αυτόν που κοιμάται πάντα, και που το όνειρό του δεν θα το μάθουμε και σε αυτόν που δεν ονειρεύτηκε, παρά μόνο για να μην ξυπνήσει (ό.π.α. 82). Εδώ ο Freud βλέπει να επιβεβαιώνεται η θεωρία της επιθυμίας και αυτό είναι σημάδι, ότι το όνειρο δεν είναι μόνο μια φαντασίωση, που εκπληρώνει μιαν ευχή. Μόνο στο όνειρο μπορεί να γίνει η πραγματικά μοναδική συνάντηση. Μονάχα μια τελετή, ένα ενέργημα πάντα επαναλαμβανόμενο μπορεί να μνημονεύσει αυτή την αμνημόνευτη συνάντηση, αφού κανείς δε μπορεί να πει τι είναι ο θάνατος ενός παιδιού -αν δεν μπορεί ο πατέρας- δηλαδή κανένα συνειδητό ον (ό.π.α.).

Το ξύπνημα μας δείχνει την αφύπνιση της συνείδησης του υποκειμένου μέσα στην παράσταση εκείνου που συνέβη και αυτό είναι το δυσάρεστο ατύχημα της πραγματικότητας, που δεν απομένει πια, παρά να το αντιμετωπίσουμε. Μέσα σ' αυτόν τον πλήρως αποκοιμισμένο κόσμο όπου *θα έλεγε κανείς πως κοιμάται ο πατέρας να ξεκουραστεί*- τι είναι η φωνή «*Πατέρα, δε βλέπεις καίγομαι!*»! Η αφύπνιση μας επανατοποθετεί σε μια πραγματικότητα συγκροτημένη και αναπαριστάμενη. Το πραγματικό πρέπει να το αναζητήσουμε πέρα από το όνειρο, μέσα σε αυτό που το όνειρο περιτύλιξε, περικάλυψε, μας έκρυψε, πίσω από την έλλειψη της παράστασης, της οποίας υπάρχει πραγματικά μόνο ένας αντικαταστάτης. Εκεί είναι το πραγματικό, που κυβερνάει περισσότερο από κάθε τι άλλο τις δραστηριότητές μας, και είναι η ψυχανάλυση που μας το επισημαίνει (ό.π.α., 84).

Εάν έτσι έχουν τα πράγματα, βρισκόμαστε ενώπιος ενωπίω με δύο διαφορετικές διαστάσεις του πραγματικού, αυτό που κρύβει ο *τραυματισμός* (από τραυματισμούς λίγο-πολύ όλοι μας κάτι ξέρουμε) και αυτό που ποτέ δεν κρύφτηκε. Ακόμα κι αν το πρώτο είναι καθαρά υπόθεση του ασυνειδήτου, πιο πολύ φανερώνει, παρά κρύβει Κάτι. Και φανερώνει το πραγματικό ως αδυναμία του ασυνειδήτου να αναμετρηθεί με τον εαυτό του. Φανερώνει αυτό που έμεινε αφανέρωτο, αφού ο τραυματισμός δεν μπορεί επουδενί- και αυτό είναι υπόθεση της ψυχανάλυσης- να επικαλύπτει το σύνολο του ασυνειδήτου.

Η φράση του Ροσφουκώ, λέγει ο Lacan, *πως λίγοι θα δοκίμαζαν τον έρωτα αν δεν τους είχαν εξηγήσει τους τρόπους και τα μονοπάτια του*, ξεπερνιέται από κάτι πιο βαθύτερο (ό.π.α.). Ποιο είναι αυτό το Κάτι; Ας

δούμε αρχικά πώς βλέπει τα πράγματα ο Lacan. Αναρωτιέται, ποιος κάνει την αρχή; Δεν αρχίζουν όλα ουσιαστικά από το ξεγέλασμα στον πρώτο, στον οποίο απευθυνόταν η μαγεία του έρωτα, που την έκανε να περάσει για έξαρση του άλλου, πέφτοντας έτσι αιχμάλωτος αυτής της έξαρσης, του λαχανιάσμάτος της και μαζί με τον άλλο δημιουργήσε το πιο ψεύτικο αίτημα, το αίτιγμα της ναρκισσιστικής ικανοποίησης, είτε του ιδεώδους του εγώ, είτε του εγώ που παίρνει τον εαυτό του για ιδεώδες; Αν αυτή είναι η ερμηνεία του έρωτα, τότε τον θάβεις. Διαφεύγει μια πλήρης εδώ αναφορά στην αρχαία ελληνική, στην πατερική και, γιατί όχι, στη σύγχρονη αντίληψη για τον αυθεντικό έρωτα. Ναρκισσισμός, συμπλέγματα φροϋδικής ή άλλης καταγωγής, δεν έχουν θέση στη δυναμική του έρωτα, που διαχέεται στη σύνολη ύπαρξη του ανθρώπου και, πάντως, ως ανθρώπινο μονοπώλιο οντολογικό δεν χωράει ούτε σε βιολογικές σταθερές, ούτε σε ψυχολογικές.

Μια προσεκτική ανάγνωση χρειάζεται και η ανάγκη. Η επαναληπτικότητα της ανάγκης, λέγει ο Lacan, εξυπηρετεί την ικανοποίηση κάποιας όρεξης. Η επανάληψη ζητά το καινούργιο και βασίζεται στο παιχνίδι, που μετατρέπει αυτό το καινούργιο σε διάστασή του. Κάθε τι μέσα στην επανάληψη ποικίλλει, μετασχηματίζεται, δεν είναι παρά *αλλοτρίωση* του νοήματος. *Ο ενήλικος, το πιο προχωρημένο παιδί απαιτεί στις δραστηριότητές του, στο παιχνίδι, το καινούργιο.* Αλλά αυτό το γλίστρημα καλύπτει αυτό, που είναι αληθινό μυστικό του παιχνιδιού, την πιο ριζική ποικιλία, που συνιστά η επανάληψη αυτή καθεαυτή. Όπως το παιδί, έτσι και ο ενήλικος απαιτεί να είναι το παραμύθι πάντα το ίδιο, η εξιστορούμενη πραγματοποίηση να είναι τελετουργική, λέξη προς λέξη η ίδια (ό.π.α., 85). Η απαίτηση εμμονής στις λεπτομέρειες της διήγησης σημαίνει, ότι η πραγματοποίηση του σημαίνοντος δεν θα μπορέσει ποτέ να φθάσει σε τέτοιο επίπεδο αποστήθισης, ώστε να είναι σε θέση να αναδεικνύει το προβάδισμα της σημασιότητας. Εδώ πρόκειται για *Spaltung*, *ρήγμα* και επανάληψη, για μια άλλου είδους επανάληψη, που μετεξελίσσει την ψυχανάλυση σε ανθρωπολογία. Δεν πρόκειται για επανάληψη κάποιας ανάγκης, π.χ. όταν το παιδί επανασυναντά τη μητέρα, χωρίς να έχει ζητήσει με κραυγή την επιστροφή της. Η αναχώρηση της μητέρας λειτούργησε σαν αιτία ρήγματος μέσα στο παιδί, που όμως ξεπερνιέται, είναι ένα παιχνίδι εναλλαγής του *τώρα εδώ-μετά εκεί* (ό.π.α., 87).

Επαναληπτικότητα και ασυνείδητο ή επαναληπτικότητα και ύπαρξη; Και τι διαφέρει η πρώτη περίπτωση από τη δεύτερη; Στην πρώτη, είτε πρόκειται για τραυματισμό, είτε για ανάγκη η ψυχανάλυση του Lacan, επιστρατεύει συμβολισμούς από το *παιχνίδι* και το *παραμύθι*. Πόσο υ-

πεύθθυνοι είμαστε, όταν τα πιστώνουμε και τα δύο στο ασυνείδητο του ανθρώπου; Από τον homo ludens του Huizinga μέχρι και το «Παιχνίδι» του A. Flitner και από τον M. Eliade μέχρι τον E. Cassirer έχει υπάρξει μια πλούσια βιβλιογραφία που τα τοποθετεί στη σύνολη ύπαρξη. Κάτι, λοιπόν, και εδώ υπάρχει πιο ευρύ, η βουβότητα, η άπειρη χώρα της ύπαρξης.

Από την επαναληπτικότητα στην επανασυνάντηση, να ένας δρόμος που μας βγάζει τα δεσμά του σκληρού ψυχισμού. Η τρυφερή εξιστόρηση, μια προσωπική εξομολόγηση, που κάνει ο ίδιος ο Lacan αναφορικά με την επανασυνάντηση του με το παιδί του («*Είδα και εγώ... του τραύματος*») είναι χαρακτηριστική (ό.π.α.). Ο ύπνος του παιδιού στην αγκαλιά του πατέρα μετά την επανασυνάντηση με αυτόν, είναι μια μοναδική πρόσβαση στο σημαίνον! (ό.π.α., 87). Γιατί; Είναι μια επιστροφή σε ένα Πριν, σε μια τάξη σημαινόντων ερήμην του ζεύγους συνείδηση-ασυνείδητο, σε μια βουβή, αλλά ουδέποτε στέρφα πραγματικότητα. Η χρονικότητα εδώ ουδεμία σχέση έχει με εκείνη την ψυχοπαθητική επανάληψη, την οποία ο Haeurpner έχει ονομάσει Zeitzkonserve! (Χρονοκονσέρβα), κατά την οποία μια μη επεξεργασμένη και εκλογικευμένη παρελθούσα τραυματική σκηνή επανέρχεται σαν το φάντασμα (Θεοδωρόπουλος 1996). Εδώ, πολύ περισσότερο, η επαναληπτικότητα ως πρόσβαση στο σημαίνον ανοίγει μια κάνουλα στο νόημα.

Είδα, λοιπόν, και εγώ... την ώρα που μέσα στο αγχωτικό όνειρο αναζητούσα διέξοδο και κάνω τη μεγάλη στροφή «*είναι όνειρο, σκέφτηκα, θα ξυπνήσω να σωθώ*» και όντως ξύπνησα, ή σε άλλη περίπτωση επανέλαβα τον ίδιο συλλογισμό, βγήκα όμως μόνο από το όνειρο, αλλά συνέχισα να κοιμάμαι. Απόσταση μέσα στην απόσταση, καμώματα ασυνειδήτου! Τελικώς, το ασυνείδητο χρησιμοποιεί λέξεις και μιλάει, να η διαφορά με την ψυχανάλυση. Πού τις βρήκε; Όλα έγιναν βουβά, και όσα συζητήθηκαν μέσα στο όνειρο και στο παρα-μέσα του, ήταν όλα βουβά, λέγονταν και δεν τα άκουγε κάποιος εκτός ονείρου, άκουγα εγώ το ασυνείδητό μου, το έβαζα, έστω στο όνειρο, απέναντί μου, υπήρχα έτσι. Ήμουν εγώ το πραγματικό, πέρα από το όνειρο, ήταν η επ-ανάληψή μου ανεξαρτημένη από ανάγκες και ήταν η απ-άντησή μου («*Ξύπνα να γλυτώσεις, είναι όνειρο ό,τι βλέπεις*»). Είναι το αυ-τιστικό ασυνείδητο αυτό, που μέσα στη βουβότητά μου παίρνει τα ηνία; Μπορεί αυτό να επ-αναλάβει, δηλαδή να πάρει πρωτοβουλία, ή *Κάτι Πριν*; Ή, τι άλλο από μια καταστατική της ύπαρξης χώρα μπορεί να σημαίνει η εξωκεντρικότητα της φράσης του ίδιου του Lacan «*είμαι εκεί, όπου δεν σκέφτομαι*» και «*δεν είμαι εκεί, όπου σκέφτομαι*»; (Αρτινός, ό.π.α.). Είμαι *Κάτι Πριν*, μια βουβότητα, μια χώρα της σωματικότητας, η εξωκεντρικότητά της, πριν την λακανική ανάδυση

του ασυνειδήτου στη γλώσσα, δηλαδή σε εκείνη την αφήγηση που ανθίσταται σε κάθε νόημα. Η εκκεντρικότητα, λοιπόν, αυτή της γλώσσας και του ασυνειδήτου που είναι δομημένο σαν γλώσσα, δεν θα ήταν καν νοητή χωρίς την εξωκεντρικότητα της σωματικότητας, χωρίς εκείνο το μεταίχμιο γονιδιώματος και ύπαρξης! Και ακόμα-ακόμα και αυτός ο ορισμός του έρωτα «να δίνεις αυτό που δεν έχεις, σ' αυτόν που δεν το θέλει» προϋποθέτει το Πριν του Κάτι.

Το Πραγματικό και αληθινό Κάτι είναι το Πριν της βουβότητας. Θα «συναντήσουμε» ξανά εδώ τον Lacan αντιδιαστέλλοντας αυτό το Πραγματικό στο δικό του. Στον Lacan το Πραγματικό είναι αυτό που αντιστέκεται στο συμβολικό, ό,τι δεν εγγράφεται στη γλώσσα, αυτό που αποκρύπτεται, το ανυπόφορο, το δυσάρεστο μιας τραυματικής ασυνέχειας που απογοητεύει τη γλώσσα και αναδεικνύει την αυθεντική της πλευρά, αποκαλυπτόμενο κρύπτεται, είναι το μη δυνατό της γλώσσας (Αρτινός 2010). Το Πραγματικό πάντα θα μας διαφεύγει. Η γλώσσα αδυνατεί να μας πει όλη την αλήθεια. Ένας άδηλος θρησκευτικός αποφατισμός λανθάνει εδώ. Εν τέλει, επισημαίνει ο Lacan, υπάρχει ένας «θεός-χώρος» που δεν κερδίζεται με τίποτα, ούτε με θρησκεία, ούτε με επιστήμη, ούτε με ψυχανάλυση. Σε αντίθετη περίπτωση αυτές οι τρεις θα ακυρώνονταν (ό.π.α.). Δε θα χρειαζόταν πειστικότερος μάρτυρας της βουβότητας από τον ίδιο το Lacan!

Ποιο Πραγματικό εκφράζει η βουβότητα; Ως υποστατική χώρα της ανθρώπινης ουσίας έχει τις δικές τη στιγμές εμφάνισης. Με τη διαφορά ότι η στιγμή της εμφάνισης δεν αναδύεται από ένα σκότος. Εμφανίζει το α-όρατο, όχι την έρεβο. Δεν παραπέμπει σε ένα σκότος που τώρα φανερώνεται, αλλά σε μια Πραγματικότητα που συνεχώς απολακτίζει κάθε ίχνος σκότους, για να εκ-ραγεί στη ρόγα. Στον Lacan το Πραγματικό είναι το πραγματικό του υποκειμένου, η αναστολή κάθε νοήματος («τα κβάντα της επιθυμίας!»). Στην άρνηση κινούνται όλα, στο αδιέξοδο της ανεκπλήρωτης επιθυμίας, στην επιθυμία του Άλλου (που δεν είναι εκείνος του Ευαγγελίου), αλλά ένας ξένος, μια ριζική ετερότητα, ένα τερατώδες «πράγμα», ανοίκειο, αδύνατη απόλαυση, γεγονός που στερεί από το υποκείμενο την εκ-κεντρικότητά του, αδύνατη ουτοπία, εκτροπή σημαινόντων. Και η γλώσσα είναι τότε η γλώσσα της επιθυμίας, του ρημαγμένου, αυτού που δεν είναι αυτό-αρκες, αλλά κινείται σε έναν ελλειμματικό ορίζοντα, είναι ό,τι περιέχεται στον παραπάνω ορισμό του έρωτα (ό.π.α.). Πόσο διαφορετικός είναι αυτός ο έρωτας, η αδύνατη «απόλαυση του Άλλου», πάντα στην ουτοπία του σεξουαλικού, με εκείνον του «Δύο» του Alain Badiou (Badiou 2002); Και αυτός, όμως, καταστρέφεται σύμφωνα

με τον συμβολισμό της «Ημέρας»: κοινωνικές συμβάσεις, πραγματισμός της ζωής, ιερατείο των φαύλων, όλα αυτά καταστρέφουν τον έρωτα (Βαδίου, ό.π.α.).

Ο Lacan και κάθε συναφής θεώρηση πιστεύει ό,τι πιστεύαμε όλοι όταν ήμασταν μικρά παιδιά, ότι δηλαδή μέσα στο ραδιόφωνο είναι και η τραγουδίστρια! Η ύπαρξη είναι συμπαντικό και γονιδιακό άπειρο. Η βουβότητα είναι το όλο εύρος της ύπαρξης, πιο πλατιά από το ασυνείδητο και τη γλώσσα. Όχι, δεν είναι πηγαίο σκότος, σιωπηλό μηδέν, σιωπή της γλώσσας, δεν έχει να κάνει αποκλειστικά και μόνο με το δυνατό της αποτυχίας. Είναι η δυνατότητα του να μην εξαντλείται η ύπαρξή σου στη συνείδηση και στο ασυνείδητο. Η βουβότητα, αλλά και το λακανικό ασυνείδητο, περισσότερο απ-αντούν σε δική τους κλήση, παρά σε συνάντηση.

Η βουβότητα βρίσκεται *Πριν* από το διχασμένο λακανικό υποκείμενο, είναι η «ερωτική» Πραγματικότητα της ύπαρξης, εξωκεντρικότητα, όχι κατ' ανάγκη διχασμός, ή κάποια βαρυθυμία που πρέπει να ενταχθεί στο γλωσσικό συμβολικό σύστημα. Ίσως εδώ η συνείδηση αυτονομείται τόσο πολύ από το ασυνείδητο, όσο και κάθε συνειδητή πράξη που προηγείται της απόθυσής της σε εκείνο, ή δεν «βγαίνει» ποτέ στο προσκήνιο του ονειρού. Με μια εκκεντρική ερμηνεία: στο όνειρο η συνείδηση *επιβάλλεται*, όχι το ασυνείδητο. Την δυναμική, όσο και ερωτική Πραγματικότητα της ύπαρξης δεν την «φτιάχνει» το ασυνείδητο, ούτε η συνείδηση, όπως δεν μπορούν αυτά τα δύο να φτιάξουν το θάνατο. Γι' αυτό και το φόβο του θανάτου του ετοιμοθάνατου δεν τον κατα-νοείς, μόνο τον αισθάνεσαι. Γι' αυτό είναι ουτοπία να ψυχαναλύσεις έναν ετοιμοθάνατο.

5. Ο διπλός ετεροχρονισμός. Αναφορά στον Καστοριάδη

Ποια είναι η χρονικότητα της βουβότητας; Δύο εκδοχές ενός ετεροχρονισμού, ο οποίος κονιορτοποιεί κάθε χρονική θεωρία. Η βουβότητα είναι γιγαντισμός *γεγονότητας*, εσωτερικός ετεροχρονισμός της γονιδιακής πολυλειτουργίας, είναι χρόνος αυτο-ποιητικός, αλλά όχι αυτιστικός. Η βιολογική πολυλειτουργία είναι αυτορρυθμιζόμενη γεγονόςτητα, βουβή και συνάμα ποιοτικά και ποσοτικά ασύλληπτη σε μέγεθος. Και από την άλλη πλευρά, η βουβότητα είναι *συμπαντικός γιγαντισμός γεγονότητας*, «σκοτεινή» ύλη του σύμπαντος, θερμή (νετρίνα) και ψυχρή (άγνωστα σωματίδια). Κάθε διπολική συνεπώς διάκριση του χρόνου σε *εσωτερικό-βιωματικό* και *εξωτερικό αντικειμενικό* τίθεται εδώ εκτός τροχιάς.

Εν τέλει δεν υπάρχει χρόνος, παρά γεγονότητα συμβατική, όσο και γονιδιακή και συμπαντική. Μια βουβή γεγονότητα, που εν προκειμένω δεν είναι ούτε βιωματικός χρόνος, ούτε μετρήσιμος, μια κυπάρισσος που εκρέει *το γεγονός* στη ρόγα της. Η βουβότητα της κυπάρισσος είναι ένας ετεροχρονισμός, *αυτό-δια-φορά, ποιώσεις*, χωρίς διαλεκτική αναφορά στο Άλλο. Ό,τι γίνεται, γίνεται στη σωματικότητα μας και στο σύμπαν, ένα βουβό μεγαλείο που «δείχνει ουρανό». Η ρόγα, η πηγή της *έκ-ρυσης* και συνεπώς του ρήγματος και της έκρηξης, ίσως και αυτή ακόμα η πηγή του ασυνειδήτου, αν συμβιβαστούμε με το ενδεχόμενο το ασυνείδητο να εκπορεύεται όχι από κάπου, αλλά από *Κάτι*. Η ρόγα, λοιπόν, η *ανάβαση στην παραγωγή ή αρχή*, για να παραφράσουμε λόγια του Καστοριάδη.

Η βουβότητα νοείται περεταιίρω ως ετεροχρονισμός του γιγνόμενου και ως το «ποτέ» του πέρατος, υπό τον όρο, ότι υπάρχει τρόπος να αιωνίζει την πραγματικότητα η γένεση του *ακαθορίστως καθορισμένου*. Η ρόγα είναι η στιγμή που *Κάτι* σπάει και παροντοποιείται, ρήγμα, ναι, αλλά πίσω του υπάρχει ένας βιολογικός και ένας συμπαντικός προκαθορισμός. Πραγματώνεσαι ετεροχρονιζόμενος και είσαι μέσα στον ετεροχρονισμό. Η φιλοσοφία υλιστική ή μη θεωρεί σήμερα πολύ ψυχραιμη τον βιολογικό ετεροχρονισμό (Βιοηθική), καθώς και τον συμπαντικό (Αξελός), αλλά συνήθως έκλινε και κλείνει τα μάτια στον μετα-βιολογικό και μετα-συμπαντικό, με την αστήρικτη δικαιολογία, ότι δεν θέλει να διολισθαίνει σε «θεολογία». Στην αδιόρατη έκρυσση της ρόγας, την στιγμή που ο εσωτερικός ετεροχρονισμός *το σκάει*, -ώρα αβεβαιότητας -, στη *δεύτερη ποιήσει*, (η πρώτη είναι αυτή του γονιδιώματος και του σύμπαντος), ο χρόνος *λαμβάνει χώρα, γίνεται*. Όχι ως ένα με προκαταρκτικούς όρους μετρήσιμο γεγονός, αλλά ως τελούμενο συμβάν της ύπαρξής μας, την ώρα που η ίδια καλείται να υπερβεί τον εαυτό της, τον βιολογικό κυρίως. Χωρίς να αναφερθεί στη χρονική αυτή α-συνέχεια ο Plessner είναι ίσως ο μόνος που αρχίζει από τη βιολογική πραγματικότητα για να την υπερβεί.

Πού μπορεί να συνευρεθεί ο ετεροχρονισμός αυτός με τον *χρονισμό* του Καστοριάδη; Μόνο στην εξωτερική του, την πραγματιστική εκδοχή. Ο Καστοριάδης παραπέμπει στον πλατωνικό *Τίμαιο* για να διακρίνει το *αεί γιγνόμενο* (μη καθορισμένο τελείως) από το *αεί ον* (καθορισμένο, πέρας). Ενδιάμεσα υπάρχει *Κάτι* τρίτο, η «χώρα», αυτό που *δέχεται*, μέσα στο οποίο είναι ό,τι *εν γη και ουρανώ* και δεν είναι ούτε νοητό, όπως το *αεί ον*, ούτε αισθητό, όπως το γιγνόμενο, αλλά τρίτο. Αυτό το τρίτο, αυτή η «χώρα» είναι η ίδια *Κάτι* το *αεί ον*, αδιάφορη, αλλά είναι *είδος εν σχέσει*, βρίσκεται σε μια σχέση (στον υπερουράνιο τόπο), υπάρχει *συν-υπαρκτικά*. Χώρα-τόπος, είναι τόπος του Συν, μαζί με *αντίκρυ σε, αντίθε-*

τα προς. Ο τόπος υφίσταται ως χώρα, από τη στιγμή που υπάρχει *Κάτι* πλέον του Ενός, είναι δηλ. η δυνατότητα του πολλαπλού, ταυτότητα του διάφορου, διαφορά του ταυτού με τον εαυτό του, έσχατο *συνανήκειν* των διαφορετικών.

Το νυν είναι και στον Καστοριάδη έκρηξη, σχίσμα, ρήξη, πρωταρχή, εμμενής υπερβατικότητα, πηγή, ανάδυση οντολογικής γένεσης, όχι συμπαρουσία συμβιβαστών καθορισμών, όχι κυριαρχία ενός *άπαξ*, αλλά, ακατάπαυστη αλλοίωση. Ο χρόνος είναι αυτογένεση και απόλυτη ετερότητα, οντολογική δημιουργία, αναγκαιότητα να υπάρχει το άλλο (όχι απλώς το ταυτό), με τη μορφή της εξωτερικής διαφοράς. Είναι η αντίθεση στο Είναι ως καθοριστικότητα. Και η μνήμη τι είναι; Η μνήμη, είναι τόπος συνύπαρξης αναμνήσεων, χωρίς η μια να διώχνει την άλλη. Ο χρόνος είναι ανάδυση του *άλλου*, ενός *Κάτι* που δεν συμβαδίζει με ό,τι είναι (δες Καστοριάδη *ό.π.α.*, 282). Δεν υπάρχει χρόνος καθαρός, χωριστός από αυτό που φτιάχνεται από το χρόνο, φτιάχνοντας τον ίδιο, λέγει ο Καστοριάδης. Πρόκειται για *συντριβή της καθοριστικότητας*, για παλινωδία, όχι όμως του ταυτού. Ο χρόνος ως ετερότητα-αλλοίωση συνεπάγεται το χώρο, είναι ανάδυση, σχήμα, φιγούρες, δια-χώριση, δημιουργία, όχι απλώς επανάληψη. Ο Καστοριάδης λέγει πως έτσι δεν υπάρχει μίμηση, αλλά μόνο παραγωγή. Για παράδειγμα, η δημιουργία του τροχού είναι κατασκευή ενός είδους εκ του μη όντος, όπως είναι και η δημιουργία ενός αγάλματος. Δεν μιμούμαι, δεν επαναλαμβάνω τίποτα.

Η θέση αυτή του Καστοριάδη καθαίρει το χρόνο από κάθε θεωρησιακό ενδεχόμενο και τον αποκόπτει από κάθε μεταφυσικό μετεωρισμό. Πρόκειται για έναν τύποις και ουσία *εμ-πράγματο* χρόνο, που δεν ενδιαφέρεται για τη βιολογική-γονιδιακή πραγματικότητα και δεν επιτρέπει ίχνος υπερβατικού προβληματισμού, σαν αυτόν που υποφώσκει στην περίπτωση ενός ετοιμοθάνατου, όταν πια δεν υπάρχει χρόνος, παρά η «ώρα» του. «*Εφτασε η ώρα σου*» στη λαϊκή αντίληψη σημαίνει, θα σε σκοτώσω! Και η αντιδιαστολή της «ώρας» σε δύο άλλα έμβια όντα, που προφανώς δεν διαθέτουν ασυνείδητο, με την μαγεία του Ελύτη: «*Ζητώ ν' αγοράσω αξιοπρέπεια σαν αυτή των ελεφάντων που απομακρύνονται για να πεθάνουν*» (Ελύτης 1998, 47) και αλλού: «*Κουτή μέλισσα που με το κεντρί σου χάνεσαι*» (*ό.π.α.*, 59).

Θα πείτε και η α-χρονικότητα και η απουσία εσχατολογίας στα ζώα, την οποία ανέδειξε τόσο παραστατικά ο Nietzsche στο *δεύτερο «Unzeitgemässene» τρόπο θεώρησης της ιστορίας* με την εικόνα των ανέμελων προβάτων που απολαμβάνουν την τροφή τους στην πλαγιά, χωρίς να γνωρίζουν τίποτα περί του επικείμενου τέλους της ζωής τους; Ο Ελύτης

και ο Nietzsche γνωρίζουν πολύ καλά, ότι τα ζώα δεν ξέρουν από εσχολογία. Μας οδηγούν όμως σε ένα *παρά-χρονο*, απ' όπου χάνεται ο βιωματικός και ο μετρήσιμος-αντικειμενικός χρόνος. Αυτόν τον παράχρονο δεν τον αγγίζει η εμβρίθεια του *χρονισμού* του Καστοριάδη, αλλά τον ιχνηλατεί η ρόγα της κυπάρισσος στον ορίζοντα μιας βαθύτερης Πραγματικότητας, στον έμβιο και συνάμα υπερβατικό ορίζοντα του ανθρώπου, στην ήχηση μιας Πραγματικότητας ασύμβατης με τα συνήθη και καθιερωμένα εργαλεία παράστασης.

Όσο και να ακούγεται υπερβολικό παραδειγματικά εκπροσωπείται αυτός ο ετεροχρονισμός- ούτε βιωματικός, ούτε αντικειμενικός χρόνος- στο χρόνο του χορού, όπου «μιλάει» η σωματικότητα: από τη μαγεία των κινήσεων του Νουρέγιεφ και τις «στρατιωτικές φιγούρες» του Μ. Τζάκσον, μέχρι και αυτές του Φ. Μεταξόπουλου έχεις μια γκάμα έρρυθμων βουβών ετεροχρονισμών (τίποτα που να θυμίζει κάτι από αριστοτελικό *πρότερον* και *ύστερον*), συγκροτημένων σε ένα νοηματικό σύνολο, αυτονομημένο μέσα τον αιθέρα, σαν το «πορτοκάλι» της γης. Κι όταν ακόμα ακούγεται η μελωδική κραυγή μιας ρεμπέτισσας σαν τη Ρ. Εσκενάζυ «έβγα απ' τη γη κι απ' το κορμί και μη με βασανίζεις» και πάλι δεν έχεις μια ηχηρή, δυτική ανοδική μουσική κλίμακα, όσο μια γκάμα οριζόντιων κομματιών -όπως, τηρουμένων των αναλογιών, σαν ν' ακούς το «ένα το χελιδόνη»-, μοτίβα που σε εμπλέκουν σε ένα είδος ετερο-χρονισμού, ο οποίος σαρκώνει την μεταποίηση του ευθύγραμμου χρόνου σε σπινάλ.

Η έκρυσση που «*λαμβάνει χώρα*» στο χωροχρόνο του γονιδιώματος και του σύμπαντος είναι *βουβή ποίωσις*, αίνιγμα ετεροχρονισμού και εν ταυτώ είναι ο βίος καθενός μας, η ύπαρξη που αγραυλεί και που, πάντως, έχει τέλος. Η έκρυσση που «*λαμβάνει χώρα*» στο χωροχρόνο της εποπτείας μας είναι *ηχηρή ποίωσις*, εκκρεμές επαναλαμβανόμενου ετεροχρονισμού (κάποτε καταντάει κραιπάλη ρουτίνας) και εν ταυτώ είναι απολύτως *ποίησης* που *ρήγνυται* από την ιαχή της βουβής, της κατ' εξοχήν οντολογικά κυρωμένης βιολογικής μας ύπαρξης. Η διττή ποίωσις, αυτό κι αν δεν είναι όντως το *απορρώτατον*.

Ο αρχαϊκός άνθρωπος μπορεί αυτό να μην το είχε ξεδιαλύνει, αλλά το υποψιαζόταν και είχε παραδοθεί σε ένα ειδύλλιο με τη βουβότητα. Αυτό μπορεί να συναχθεί και από το γεγονός ότι, εν αντιθέσει προς τον άνθρωπο της «εξελιγμένης» κοινωνίας, όπου ο ταυτιστικός-ημερολογιακός και φαντασιακός χρόνος, ήτοι ο χρόνος της σημασίας, είναι χωρίς τέλος, στον άνθρωπο της αρχαϊκής κοινωνίας υπάρχει η επανάληψη με φαντασιακές σημασίες και σημαντικές τελετουργίες (Καστοριάδης, ό.π.α., 301).

6. Η κυπάρισσος και η όντως Ζωή, ή η Χώρα του Αχωρήτου

Δύσκολα συναντάς σήμερα ψυχίατρο να πιστεύει στην ύπαρξη ψυχής. Τι μπορεί να σημαίνει, όμως, για τη ρόγα της κυπάρισσος η ψυχαναλυτική θέση, ότι μόνο στο όνειρο μπορεί να γίνει η πραγματικά μοναδική συνάντηση; Τι μπορεί να συμβαίνει μάλιστα με δεδομένο ένα επαληθευμένο εμπειρικά γεγονός, ένα θαύμα στη Στρώμη, σε ένα γνωστό από τον Εμφύλιο χωριό της Φωκίδας, όταν προ εφτά ετών ο αγράμματος Στέφανος Τριανταφύλλου βλέπει τρεις φορές στον ύπνο του την Παναγία, να του δείχνει πού βρίσκεται η εικόνα της και όλα να επαληθεύονται εμπειρικά; Η περίπτωση μας δίνει το έναυσμα να δούμε και μια άλλη εκδοχή της βουβότητας. Το ασυνείδητο στην περίπτωση της Στρώμης μόνο ως εργαλείο ανάδειξης του Πραγματικού λειτούργησε, όχι ως έσχατη αλήθεια, αυτή η τελευταία είναι πέραν των ορίων του. Ποιο είναι το Πραγματικό, που κυβερνάει περισσότερο από κάθε τι άλλο τις δραστηριότητές μας; Είναι μόνον αυτό που η ψυχανάλυση αναζητά και το έχει κρύψει το όνειρο;

Η θέση της Ορθοδοξίας είναι ότι το πρόσωπο και η ψυχή «προηγούνται» του ασυνείδητου. Όσοι αποδέχονται αυτή την δογματική θέση, αναγνωρίζουν το μεγάλο ρόλο της ψυχανάλυσης στην στήριξη του ανθρώπου, συνάμα όμως οριοθετούν τις δύο περιοχές προς αποφυγή παρερμηνειών (Δες: Μητρ. Ιερόθεος 1997, π. Λουδοβίκος 2003, π. Θερμός 1999, 2006, 2009). Στην Ορθόδοξη ερμηνευτική δεν είναι η μαγεία των λέξεων, ούτε η τέλεια ψυχαναλυτική τέχνη το μείζον, αλλά η ιχνηλασία του οντολογικού τρόπου ύπαρξης του ανθρώπου, όχι αποκλειστικά και μόνο ο συναισθηματικός βίος. Οι περισσότερες ψυχιατρικές θεωρίες διατείνονται, ότι το πρόσωπο δεν υπάρχει μετά θάνατον. Στην Ορθοδοξία υπάρχει ολόκληρη παιδεία της «μνήμης θανάτου»: ο θάνατος δεν αντιμετωπίζεται ως «ξένος» προς τη ζωή, πρέπει να μάθουμε να πεθαίνουμε πορευόμενοι όχι απλώς σε μια φυσική αθανασία, αλλά σε αιώνια κοινωνία με το Θεό. Η αφοβία του Σωκράτη και η αγωνία της Γεθσημανή διαφέρουν ριζικά μεταξύ τους, αφού η δεύτερη προϋποθέτει το θάνατο ως «τόπο/τρόπο» του Θεού, όχι ως φυγή στην όποια αθανασία (π. Θερμός, 2009, 263). Άβυσσος, συνεπώς χωρίζει τις δύο πλευρές. Η στάση του Lacan απέναντι στο ασυνείδητο-Θεό, που είναι σκότος, συνιστά εν προκειμένω μια μορφή «μετατόπισης» του θανάτου. Για την Ορθοδοξία ο θάνατος δεν είναι σκότος, αλλά συνάντηση με το Θεό!

Καθρέφτης της ύπαρξής μας δεν μπορεί να είναι το ασυνείδητο, αλλά πολύ περισσότερο η βουβότητα της ύπαρξής μας, συνυφασμένη και με το

θάνατο. Αλλά η κυπάρισσος δεν σημειολογεί τόπο πένθους, παρά μια «*χώρα ζώντων*», όπου το βιολογικό Πριν *το σκάει* και πάλι σε ένα οριστικά βουβό, αλλά ζωηφόρο *Κάτι*. Όλα ωστόσο είναι εκεί, ακόμα και «*το της ψυχής ακουστικόν*», που συλλαμβάνει και τον πιο ελάχιστο ψίθυρο και το πιο αινιγματοφόρο σκίρτημα. Άλλοι το αναζητούν με διαλογισμό και ο Απόστολος Θωμάς με την αφή. Θα πείτε: επώδυνος επαμφοτερισμός! Κι όμως δεν πρόκειται για κάτι τέτοιο. Από τη «*χώρα*» αυτή, όσο κι αν φαίνεται παράδοξο, έχουμε εμπειρική και αισθητηριακή αντίληψη (π. Ρωμανίδης), όχι κάποια διανοητική γνώση και αυτή είναι η συνοχή των αποστάσεων και το «*πλάτεμα*», που χωράει τα πάντα στο πρόσωπο των αγίων (Ράμφος 1994, 66). Όσο πιο χωρητικοί είμαστε, τόσο ενδημεί μέσα μας ευδόκιμα μια εύρωστη βουβότητα, τόσο πιο άγιοι γινόμαστε. Και όσο μεγαλύτερο είναι το πλάτεμα μέσα μας, τόσο μεγαλύτερη είναι η παιδεία μας ως ενσυνείδητη πορεία προς την αλήθεια (ό.π.α.).

Εάν θέλουν η ψυχανάλυση και η Φυσική να μην ομφαλοσκοπούν, ας ψάξουν, πέραν της «*τετράγωνης*» λογικής, που *εν-τοπίζει* την ύπαρξη σε στενό ορίζοντα, και αυτό το παράδοξο. Προς ώρας, πάντως, είναι σαφές ότι βρισκόμαστε ενώπιον ενός μεγαλειώδους *Πριν* από το ατημέλητο ασυνείδητο. Αυτό είναι σαρκωμένο στο πρόσωπο του αγίου, αλλά και κάθε ανθρώπου, αυτό είναι το μη ατημέλητο μέρος της βουβότητας. Το Πριν δεν είναι νοσταλγία παρελθόντος - ακύρωση της κυπαρίσσου ως αιώνιας μνήμης πένθους -, αλλά τρόπος κατάφασης του ανθρώπου σε κάθε στιγμή επί τη βάσει της θεόδοτης ανθρωπότητάς του. Διαβάζοντας προσεκτικότερα το Ράμφο: Είτε στο πλατωνικό «*Σπήλαιο*», είτε στο Μάρτυρα, ο «*θάνατος πληρώνεται*» (ό.π.α., 69). Γιατί; Γιατί βλέπω την αλήθεια σημαίνει γίνομαι κομμάτια, συνέπεια της ανακάλυψης της αλήθειας είναι να πεθάνουμε, θάνατος και αλήθεια γίνονται ένα (ό.π.α., 93). Οπότε, μέχρι τώρα *έ λ ε ε ς*, τώρα *κατανοείς* (ό.π.α., 57). Η, με το μεστό σε νόημα ερμηνευτικό τρόπο του π. Β. Γοντικάκη, στο Σπήλαιο αναδεικνύεται τούτο: με αρνούνται οι άλλοι και όταν με αρνηθούν θα φανεί η γνησιότητα, καλύτερα να με αρνηθούν αληθινά, παρά να με ακολουθήσουν ψεύτικα. Η άρνηση ως προϋπόθεση της ευρέσεως και η σταύρωσή μου θα είναι ο μέγιστος βαθμός ευγνωμοσύνης (Γοντικάκης 1994, 81). Δεν έχει θέση εδώ η βούληση για δύναμη και επικύρωση.

Η αλήθεια που κρύβεται εδώ δε χωράει σε κανένα ασυνείδητο. Η λακανική και όχι μόνο κυνηγεσία του *Πραγματικού* και του *Αληθούς* θυμίζει κυνήγι τύπου Ελύτη: «*Να πιάνεις κάθε ορτύκι από τη σκιά του*» (Ελύτης 1998, 37). Εν τέλει, εδώ είναι η αντι-λακανική θέση, η απάντηση σε μια τερατώδη ανακρίβεια: ο Θεός *δεν είναι* το ασυνείδητο. Είναι μια α-

χώρητη βουβότητα. Χώρα που στεγάζει και τα πιο σπαρακτικά γεγονότα. Να το απόλυτο παράδειγμα της απόλυτης έκρηξης: στα δύσκολα εσύ να ζωγραφίζεις, και εάν μάλιστα τύχει να είσαι καλόγερος, την ώρα που οι άλλοι τρέχουν να σβήσουν τη φωτιά, εσύ να προσεύχεσαι! (Ράμφος, ό.π.α., 228 κ.εξ.). Είναι μια «χώρα» της ύπαρξης που εκρύνει νόημα.

Το ασυνείδητο βρίσκεται στην απόλυτα αντίθετη όχθη από την αγάπη, που ξέρουμε όλοι ότι είναι μοναδική και η φράση «μια κι αν χαθεί δέκα θα βρεθούν» τα λέει όλα. Η ευλογημένη κατάρα να είσαι αδύναμος με δύναμη την αγάπη (π. Γοντικάκης ό.π.α., 144). Και η γονεϊκή αγάπη δεν είναι παρά η ανταποδοτική δωρεά στα παιδιά για το νόημα, που αυτά μας έδωσαν στη ζωή μας, δεν είναι ανάγκη αναγνώρισης εκ μέρους των. Μια αγάπη που δεν την αντέχουν οι άλλοι, τα μάτια που κοιτάζουν ηλιακό φως. Να πάσχεις σαν Εκείνον, ο οποίος «μορφούται το αλλότριον», παίρνει δηλαδή ξένη μορφή, βάζοντας βόμβα στα θεμέλια του ασυνειδήτου (Άγιος Μάξιμος Ομολογητής 1978, 74). Αυτή κι αν είναι η τέλεια συνάντηση. Και ένα άλλο μείζον παράδειγμα, πιο προχωρημένο: Ο Χριστός υποκατέστησε κατά χάρη τον εαυτό του στους Διονύσιο Αρεοπαγίτη και άγιο Γρηγόριο Θεολόγο (Μάξιμος ό.π.α., 57). Να μάθεις να σιωπάς, για να μπορείς να καταλάβεις, να μη γνωρίζεις, επειδή «παν γνώρισμα καταληπτικόν, εμπόδιον προς εύρεσιν τοις αναζητούσιν γίνεταί (Γρηγόριος ο Νύσσης) (π. Γοντικάκης ό.π.α., 127). Να μάθεις να σωπαίνεις, να γνωρίζεις την κραυγή της σιωπής, να μένεις βουβός, επειδή έχεις τόσα πολλά να πεις. Με τα λόγια και πάλι του π. Γοντικάκη: «Να δω τον προσωπικό μου «ρυθμό», τον αρχιτεκτονικό, να πω με το δικό μου τρόπο τον πόνο μου, να βγάλω την κραυγή μου, να πω το τίποτα με τη δική μου γλώσσα» (ό.π.α., 265).

Σύμπαν, γονιδίωμα, βουβότητα ηχηρή και ζωοποιός, ή με όρους αγίου Μαξίμου του Ομολογητή, κινούμενη στασιμότητα, κίνηση στάσιμη ή ταυτόσημη, ένα απολύτως θετικό νόημα της κίνησης. Κίνηση της θεότητας είναι η σχετική με τη ουσία και τις υποστάσεις της γνώση, που γίνεται με έκλαμψη σε αυτούς που είναι ικανοί να τη δεχθούν (Μάξιμος ό.π.α., 61). Και από την άλλη: Ομορφιά της σοφίας είναι η έμπρακτη γνώση ή η ένσοφη πράξη (ό.π.α., 55). Και ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης είχε μιλήσει για *στάση κινητή ή κίνηση στάσιμη* των ψυχών, μια κατάσταση πέρα από την κίνηση και τη στασιμότητα, που περιλαμβάνει και τις δύο και τις ξεπερνά και τις δύο με το νόημα που έχουν για μας (π. Στανιολάε 1978, 26). Μια κίνηση *εκ-κεντρική* των όντων προς το Θεό. Η στασιμότητα της δημιουργίας μέσα στο Θεό είναι ταυτόχρονα κίνηση. Οι άγιοι υπομένουν την ενέργεια της θέωσης, έχουν πραγματική εμπειρία της, έ-

χουν μια κίνηση για αφομοίωση της θέωσης. Δύναμη που έχει δοθεί ανάλογα με το επίπεδο που έχει φθάσει η δύναμη αφομοίωσης. Η θέωση, η συνάντηση, η βουβότητα εν δράσει.

Ο λόγος -υποστατικός λόγος- επιδιώκει στόχους μέσα στα πράγματα κι ένα τελικό στόχο σε ολόκληρο τον κόσμο. Δεν εξηγούνται, όπως πίστεψε η φιλοσοφία τα πάντα με βάση τη λογικότητα της ύπαρξης, δε βρίσκεις λογικότητα -σε μικρόκοσμο και σε μεγάλοκοσμο- στην ύπαρξη έξω από το πρόσωπο που την παράγει, τη μεταδίδει και τη συλλαμβάνει. Το μυστήριο του προσώπου που δημιούργησε και στηρίζει το λογικό κόσμο είναι μυστήριο, αλλά ένα φωτεινό μυστήριο. Ένας κόσμος λογικός χωρίς πρόσωπο, από τον οποίο προέρχεται και ακτινοβολεί η λογικότητά του, είναι μυστήριο ολοκληρωτικά σκοτεινό, ένας κόσμος χωρίς νόημα. Στο υποστήριγμα του λογικοποιημένου λόγου πρέπει να συμπίπτουν η υπόσταση και ο λόγος που λογικοποιεί. Μια τέτοια στήριξη έχουμε στο ανθρώπινο πρόσωπο. Στον έρωτα που περιέχεται στον θείο λόγο: ο προσωπικός λόγος εξαιτίας του έρωτά του απευθύνεται στον άνθρωπο που είναι προικισμένος με την ικανότητα να συλλαμβάνει τη θεία αγάπη με τον αντιληπτικό του λόγο (συνάντηση) και να απαντά στην αγάπη. Απαντά βουβά, αλλά με ιαχή που συλλαμβάνει το «ακουστικόν» της ψυχής.

Όλα βουβά, αλλά φωτεινά και ηχηρά! Η ανάβαση στο Θεό με το σώμα και τον κόσμο ως μέσον (ό.π.α., 35), δηλαδή όχι με στέρηση του ορατού ενδύματος του κόσμου και του ανθρώπου, αλλά με την προσπάθεια να γίνει διάφανο (ό.π.α., 37). Οι λόγοι των πραγμάτων και η ψυχή έχουν την υπόστασή τους μέσα στα ορατά πράγματα και μέσα στο σώμα, μέσα στην ομορφιά των αισθητών αντικειμένων που έχουμε δει με αγνά μάτια, με την ομορφιά αγνών ματιών, γεμάτων κατανόηση και μέσα στην ομορφιά αγνών λέξεων που τις χαρακτηρίζει διεισδυτική τέχνη επικοινωνίας. Ο Θεός (*ο νοητός της δικαιοσύνης ήλιος*) θα φανεί στον άνθρωπο με μια διαφάνεια πλουσιότατη, αφού θα φανεί γεμάτος από το μεγάλο πλήθος των λόγων των πραγμάτων, που είναι συγκεντρωμένο μέσα σε Αυτόν (ό.π.α., 39). Τότε θα φανεί «ο κρυφός και μετά τη φανέρωσή του» και η δημιουργία σε όλη της την διαύγεια. Ο άνθρωπος δεν είναι μέρος του κόσμου, σύντμηση του κόσμου, αλλά ο κόσμος στην κυριολεξία, αυτό που καθορίζει τον κόσμο. Γιαυτό ο άνθρωπος είναι ο μακρόκοσμος. Και η πνευματικότητα καθενός δεν είναι κάτι αφηρημένο και ομοιόμορφο, αλλά φέρνει τα ιδιαίτερα σημάδια του χαρακτήρα και των διαφοροποιημένων προσωπικών περιστάσεων (προσωπική συνάντηση). Ο Θεός απευθύνει κλήσεις σε καθέναν, κάθε άνθρωπος φέρνει στο φως μια άλλη όψη του μοναδικού πλούτου των δωρεών του Θεού, αυτή είναι η σπουδαιότη-

τα της προσωπικής ταυτότητας (ό.π.α.). Η βουβή περιοχή ατέρμονης ά-ντλησης ζωής.

Μιλάει ο Θεός μέσα από τη φύση και την ιστορία. Οδηγεί το Μωσέ με συνηθισμένα φαινόμενα και περιστατικά της φύσης και της ζωής, μια φορά εμφανίζεται με τη φλεγόμενη βάτο που δεν καίγεται, άλλοτε με σκοτάδια και κεραυνούς, με *ρήματα άμεσα και έκτακτα*. Θανατηφόρα; Το *σύνθητες* της ανθρωπολογικής συνάντησης, εδώ περνάει σε άλλο ορίζοντα σημασίας (ό.π.α., 48). Η κατάσταση μας σκιάζει και δε βλέπουμε καθαρά τα φυσικά έργα χωρίς υπερ-φυσική αποκάλυψη, αλλά και πράξεις πλήρους αποκατάστασης της φύσης, προμηνύουν αποκατάσταση ολόκληρης της φύσης στα έσχατα.(ό.π.α., 50). Έτσι η υπερφυσική Αποκάλυψη είναι «φυσική» και η φυσική είναι υπερφυσική. Η πρώτη συνάντηση: Ο Θεός *«πήρε σαν ουσία του την ουσία των ανθρώπων, ο περ' από την ουσία»* (ό.π.α.,85) και έμεινε *κρύφιος* και μετά την *έκφανσιν* (ό.π.α., 86). Μας έδωσε, μένοντας βουβός, ουσία, και υπόσταση με σκοπό να έχουμε την ύπαρξη, την αγαθή ύπαρξη και την αιώνια (ό.π.α., 263). Η κυπάρισσος εδώ δε σημαίνει μια στατική και απολιθωμένη βουβή ποιότητα, αλλά ένα *Πριν* προς *«άπειρη κίνηση»* (ό.π.α., 259). Πέρα από χρονικότητα και φυσικότητα, όπως η επιστήμη και η φιλοσοφία τις ορίζουν, βουβή ηχεί και ηχούσα σιωπά η πλατιά χώρα των ζώντων.

Η θαυματουργία είναι η πιο χαρακτηριστική εξορία του ασυνειδήτου. Τα εκατομμύρια θαύματα, όπως εκείνο της Στρώμης, ρητά δείχνουν μια χώρα πέραν του ασυνειδήτου, το οποίο είναι απλώς ένα όργανο στην υπηρεσία της, δεν παράγει το ίδιο κάποιο «θαύμα». Η ψυχανάλυση του Lacan αγνοεί ή απορρίπτει αυτή τη χώρα. Φοβάμαι ότι δεν ενδιαφέρεται καν να τη γνωρίσει. Η Εκκλησία στην αυθεντική της υπόσταση την εκπροσωπεί και διαθέτει ένα βουβό μεγαλείο: *όλα γίνονται «εν κρυπώ»*.

7. Επιλογικά και άλλα

Με ποια παιδαγωγική διαδικασία -*διδασκτική μεθοδολογία, περιεχόμενα, σκοποθεσία*- θα τα βγάλουμε πέρα με τη βουβότητα του παιδιού; Ή μήπως είναι προτιμότερο, σεβόμενοι την ιερότητά της, να την παρακάμψουμε; Είναι αυτό παιδαγωγική ευθύνη; Η Παιδαγωγική λειτουργεί ως εάν η εκπαιδευτική πραγματικότητα να μην αλλάζει, ή κατανοεί την αλλαγή με παρωχημένους τρόπους. Ασχολούμαστε αποκλειστικά με την εκλογίκευση του παιδιού και παραβλέπουμε τη βουβότητα, μια καθαρά ανθρωπολογική καταβολή. Ποιο από τα δύο είναι, εν τέλει, πιο σκοτεινό,

η βουβότητα ή το λογικό; Ασφαλώς το δεύτερο είναι εκ των ουκ άνευ για τη ζωή μας. Αλλά μέχρις εδώ, κάποτε σε εκμαυλίζει. Απεναντίας, το μεγαλείο του παιδιού είναι ένας θησαυρός βουβός, αλλά αναντικατάστατος, μια ιαχή ενός μεγαλείου ανείπωτου, ένας κρυμμένος δυναμισμός ζωφόρος. Σε πολλά κείμενά μου, ακολουθώντας τη θεωρία του Ο. F. Bollnow περί συνάντησης, είχα υποστηρίξει και εξακολουθώ να υποστηρίζω, ότι το μάθημα δεν προγραμματίζει συνάντηση, εξαντλεί, ωστόσο, κάθε προσπάθεια για μια ενδεχόμενη. Όμως εδώ δεν πρόκειται για αυτή τη συνάντηση, όσο για *απ-άντηση*. Ό,τι γίνεται γίνεται αφεαυτού, στη γονιδιακή, και όχι μόνο βουβή εσωτερικότητα του παιδιού. Είναι αδιανόητο να παρέμβεις σε τέτοιες διαδικασίες, δεν μπορείς. Το μόνο που σου μένει είναι να δεις τι μπορείς να αισθανθείς και όχι να κατανοήσεις, από την *απ-άντηση* που δίνει το ίδιο το παιδί. Όλα τα μείζονα της παιδείας δεν τα κατανοείς, τα αισθάνεσαι. Αυτό είναι και το «πέρας» της παιδαγωγικής ερμηνευτικής. Προς μια Παιδαγωγική, λοιπόν, της απάντησης, αντί εκείνης της συνάντησης; Σε καμία περίπτωση. Πρόκειται για μια παρέκβαση της δεύτερης στην πρώτη.

Ο Δ. Σολωμός, αν και κέρδισε τη δικαστική διαμάχη που είχαν αυτός και ο αδερφός του με τον με τον Λεονταράκη, μια διαμάχη που κράτησε πέντε χρόνια (1833-38), εν τούτοις η καρδιά του πληγώθηκε και άλλαξε οριστικά, μας λέγει ο φίλος και μαθητής του Ιάκωβος Πολυλάς. Θα πει κάποιος, μα ένας ποιητής σπάνια είναι ικανοποιημένος με το έργο του και ποτέ με την ύπαρξή του. Όχι δεν πρόκειται εδώ για το ανικανοποίητο μιας επιθυμίας. Είναι μια συνάντηση που δεν έχει καμία σχέση με εκείνη το Εγώ-Εσύ του M. Buber, αλλά σίγουρα παραπέμπει στην αδυσώπητη που ανέδειξε ο Ο. F. Bollnow -*από του νυν οφείλεις να αλλάξεις τη ζωή σου!* Δεν πρόκειται για διαλεκτική σχέση, αλλά για μια *εκ βαθέων* αναβλύζουσα επιταγή, από τη χώρα της βουβότητας, όταν καμιά λέξη πλέον δε μπορεί να σηκώσει το βάρος της κατάστασης. Δεν είναι γιατί «δε βγαίνει λέξη», αλλά γιατί ό,τι και αν βγει δεν αποδίδει την εσωτερική διεργασία της βουβότητας. Ο άνθρωπος εν προκειμένω δεν συναντά, *α π α ν τ ά*, λαγαρίζει, διηθεί, απολακτίζοντας λογικές βεβαιότητες.

Η βουβότητα είναι η χώρα που πλαταίνει η ύπαρξη. Από έναν ορισμό της σιγής στην Ασκητική του Καζαντζάκη μπορεί κανείς να πιαστεί και να πορευτεί ασφαλέστερα στην κατανόηση της βουβότητας στο πλαίσιο της παιδείας. «*Σιγή θα πει: Καθένας, αφού τελέψει τη θητεία του σε όλους τους άθλους, φτάνει πια στην ανώτατη κορφή της προσπάθειας' πέρα από κάθε άθλο, δεν αγωνίζεται, δεν φωνάζει' ωριμάζει ολάκερος σιωπηλά, ακατάλυτα, αιώνια με το Σύμπαντο. Αρμολογήθηκε πια, σοφίλιασε με την ά-*

βυσσο, όπως ο σπόρος του ανδρός με το σπλάχνο της γυναίκας». Και το ακόμα πιο ενδιαφέρον είναι, κατά τον Καζαντζάκη, ότι φθάνει κανείς στην άβυσσο (που είναι η γυναίκα) χωρίς μεθοδευμένες προσπάθειες, με λόγια και με νόμους, είναι μια εντελώς δική του, μια προσωπική του υπόθεση.

Βιβλιογραφία

- BADIOU, A., Ψυχανάλυση και φιλοσοφία. Συνέντευξη στον Β. Σκολίδη, Ψυχανάλυση 5/2002, 71-75
- GIEL, K., Studie über das Zeigen. In: O. F Bollnow (Hrsg.), Erziehung in anthropologischer Sicht, Zürich 1969, 51-75
- HEGEL, G., Φιλοσοφία της ιστορίας. Μετ. Α. Βαγενά, Αθήνα (χ.χ.)
- LACAN, Z., Σεμινάριο, Βιβλίο XI. Οι τέσσερις θεμελιακές έννοιες της ψυχανάλυσης 1964. Μετ. Α. Σκαρπαλέζου, τελ. Ανάγνωση Γ. Χειμωνάς, Αθήνα 1982
- ΑΓ. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Ιωάννη Διαλεκτικά, Minge Patr.94,540
- ΑΓ. ΙΩΑΝΝΗ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Διαλεκτικά, Minge Patr.94,540
- ΑΓ.ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, Φιλοσοφικά και θεολογικά μελετήματα, Εισαγωγή-σχόλια πρωτ. Δ. Στανιολάε. Μετ. Ι. Σακαλής, Αθήνα 1978
- ΑΛΑΧΙΩΤΗ, Σ. Ν., Βιοπαιδαγωγική, μια νέα προσέγγιση μάθησης., «ΒΗΜΑ» science 04.12.2011,8/26
- ΑΡΤΙΝΟΥ, Α., Αδύναμη απόλαυση, Vanessa111.Wordpress.com, 2010/12/04
- ΑΡΧ. ΓΟΝΤΙΚΑΚΗ, Β. Στο: Οικουμενικότητα και Ορθοδοξία. Μαθητικό Συνέδριο 14-16 Απριλίου του Λυκείου «Ο ΚΟΡΑΗΣ», Ηράκλειο Κρήτης 1994, 81
- ΓΙΑΝΝΑΡΑ, Χ., Το πρόσωπο και ο έρωσ, Δόμος, Αθήνα 2006
- ΓΚΙΜΠΡΑΝ, ΧΑΛΙΛ, εφ. ΒΗΜΑ 04.12.2011, Α52
- ΓΡΗΓΟΡΑ, ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ, Bonnae MDCCCXXIX
- ΕΛΥΤΗ, Ο., Εκ του πλησίον, Αθήνα 1998
- Η. PLESSNER, Conditio humana. Ο άνθρωπος ως ζωικό ον. Με άλλα μάτια. Μετ. Ι. Ε.Θεοδωροπούλου, Πρέβεζα 2003
- ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ι.Ε., Εκπαίδευση και χρόνος, Αναστασάκης, Αθήνα 1996
- ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ι. Ε., Πρωτόνια και εμβρισμός: Υπαρξιακά-παιδαγωγικά επίκαιρα και πατερική εμπειρία. Στο: «Παιδαγωγικός Λό-

- γος» 3/2008, 33-58.
- ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ι. Ε., *Με άλλα μάτια. Σχεδιάσμα φιλοσοφικής Παιδαγωγικής*, Γρηγόρης, Αθήνα 1997
- ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ, Ν, *Ασκητική*,
- ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ, Ν., *Αναφορά στον Γκρέκο*
- ΚΑΣΤΟΡΙΑΔΗ,Κ., *Η φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας. Μετ. Σ. Χαλικιάς/Γ.Σπαντιδάκη/Κ.Σπαντιδάκης*, Αθήνα 1985 (2)
- ΜΗΤΡ. ΙΕΡΟΘΕΟΥ, *Υπαρξιακή Ψυχολογία και Ορθόδοξη Ψυχοθεραπεία*, Λεβάντεια 1997
- Π. ΘΕΡΜΟΥ, Β «Προς μια θεολογική κατανόηση της Ψυχοπαθολογίας και της θεραπείας. Στο: *Θεολογία και Ψυχιατρική σε διάλογο, πρακτικά ημερίδας της Αποστολικής Εκκλησίας της Ελλάδος*, 1999
- Π. ΘΕΡΜΟΥ, Β., *Άνθρωπος στον ορίζοντα*, Αθήνα 2006
- Π.ΘΕΡΜΟΥ, Β., *Θρησκεία και θάνατος: δοκιμασίες προσώπου. Στο: Ιστολόγιο «Η Θεολογία Μεσοπέλαγα»* 2009
- Π. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ, Ν., *Ψυχανάλυση και Ορθόδοξη θεολογία. Περί Επιθυμίας, Καθολικότητας και Εσχατολογίας*, Αθήνα 2003, Αρμός
- ΠΡΩΤ. ΣΤΑΝΙΟΛΑΕ, Δ., *Εισαγωγή, στο: αγ. Μαξίμου του Ομολογητού, Φιλοσοφικά και θεολογικά μελετήματα*, Αθήνα 1978, 13-51
- ΡΑΜΦΟΥ, Σ. Στο: *Οικουμενικότητα και Ορθοδοξία. Μαθητικό Συνέδριο 14-16 Απριλίου του Λυκείου «Ο ΚΟΡΑΗΣ»*, Ηράκλειο Κρήτης 1994

Τι θέλουμε να πούμε στο παρόν άρθρο; Ότι το «σύμπαν της ύπαρξης» του ανθρώπου(του υποκειμένου δεν μας εκφράζει!) δεν εξαντλείται στο δίπολο συνείδηση-ασυνείδητο, είναι *Κάτι* ασύλληπτα ευρύτερο. Αυτό δεν το πιστοποιεί μόνο η σύγχρονη Μοριακή Βιολογία, η Γενετική και οι Πυρηνικές επιστήμες, αλλά και η φιλοσοφία. Τηρουμένων των αναλογιών το αυτό πράττει και η Χριστιανική Θεολογία, όταν μιλάει για πρόσωπο και ψυχή. Στην ανάπτυξη του σκεπτικού μας δύο τινά προτάσσουμε.

1. Σε αντιστοίχιση προς τον Γάλλο ψυχίατρο Lacan εστιάζουμε στο γεγονός ότι αυτό το σύμπαν της ύπαρξης καταφάσκει ως μια χώρα βουβότητας, η οποία δεν εξαντλείται στο ασυνείδητο έρεβος, αλλά συνιστά μήτρα από την οποία εκρέει σαν από μαστό το «γάλα» της ζωής. Συμβολικά αποδίδουμε αυτό το γεγονός με τον όρο «*η ρόγα της κυπάρισσος*».

2. Συνέπεια αυτού είναι ένας προβληματισμός που αφορά και την παιδεία. Στις υπαρξιακές της διαστάσεις. Η σχέση Παιδαγωγικής και φιλοσοφίας της ύπαρξης αποδόθηκε με τον όρο της συνάντησης. Μπορούμε να προχωρήσουμε ένα βήμα παραπέρα: Κορυφώματα της παιδείας δεν είναι μόνο «συναντήσεις», αλλά πρωτίστως, και μάλιστα δια βίου, «*απαντήσεις*». Α-πάντηση δεν σημαίνει εδώ απλώς μια ικανότητα του ανθρώπου να στέκεται αξιοπρεπώς απέναντι σε μια βουβή, αφόρητα αυτιστική εσωτερικότητα. Απεναντίας, σημαίνει δυναμική αντίδραση, αλλά και γόνιμη πρό-κληση της βουβότητας, που θα την κάνει να καρπίζει εμφαντικότερα.

Ο Ιωάννης Θεοδωρόπουλος γεννήθηκε το 1949. Είναι Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Tübingen, καθηγητής Παιδαγωγικής στην ΑΣΠΑΙΤΕ Πατρών. Υπηρέτησε ως Σύμβουλος Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Εξωτερικού και ως Επίκουρος και Αναπληρωτής Καθηγητής της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης. Το γνωστικό του αντικείμενο είναι η «Φιλοσοφική Παιδαγωγική». Είναι ιδρυτής και διευθυντής του περιοδικού «Παιδαγωγικός Λόγος». Έχει συγγράψει πολλά βιβλία και επιστημονικά άρθρα στην ελληνική και γερμανική γλώσσα.

(sergoula2@yahoo.gr)